

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Idea univerzity a úloha univerzity dnes

The idea of the university and the role of the university today

Lucie Schenková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Naděžda Pelcová, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání — Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

2024

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Idea univerzity a úloha univerzity dnes potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 8.7.2024

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucí své bakalářské práce doc. PhDr. Naděždě Pelcové, CSc. za odborné vedení práce, pomoc, množství cenných rad, doporučení a trpělivost při konzultacích poskytnutých k vypracování této práce. Dále bych ráda poděkovala své rodině, příteli a vedení Střední školy obchodní za trpělivost a také za velkou podporu během celé doby mého studia.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce řeší problematiku ideje univerzity společně s úlohou samotných univerzit a obecně vyššího vzdělání ve společnosti 21. století. Práce je zpracována formou literární rešerše na základě české i zahraniční literatury. Práce je členěna na celkem sedm kapitol pojednávajících o tematice univerzit z několika perspektiv.

Cílem této práce je uvést čtenáře do tematiky univerzity a její ideje z několika hledisek – od myšlenek německých a anglických filosofů v 19. a 20. století až po současnost. Bakalářská práce vysvětluje význam univerzitního vzdělání pro občanskou společnost v současné době a také se snaží objasnit, zdali je idea univerzity, jak byla diskutována v minulosti, ještě živou ideou.

Má bakalářská práce se zabývá univerzitou jako vzdělávací institucí, jejími kořeny a proměnou v průběhu staletí. V práci je také věnována pozornost myšlenkám německých filosofů, jako jsou Karl Jaspers, Wilhelm von Humboldt či Immanuel Kant, kteří se o promyšlení ideje univerzity zasloužili a jejichž díla jsou nadčasovými zdroji pro studium filosofie. Nebyli však opomenuti ani významní angličtí filosofové John Henry Newman a Michael Oakeshott. Dále je zde pojednáno o projekci ideje univerzity do současnosti i o postojích českých akademiků k této ideji. Práce také vymezuje význam univerzity pro soudobou společnost, vyjadřuje se k její zodpovědnosti vůči občanské společnosti a také vyzdvihuje tři úlohy, které má univerzita plnit. V závěru se práce zaměřuje na problematiku mezioborovosti na univerzitách a zdůrazňuje nenahraditelnou roli filosofie a humanitních věd v tomto procesu.

KLÍČOVÁ SLOVA

univerzita; idea univerzity; vzdělávání; mezioborovost

ABSTRACT

This bachelor thesis addresses the idea of the university together with the role of universities themselves and higher education in general in 21st century society. The thesis is prepared in the form of a literature search based on Czech and foreign literature. The thesis is divided into a total of seven chapters dealing with the topic of universities from several perspectives.

The aim of this work is to introduce the reader to the subject of the university and its ideas from several perspectives – from the ideas of German and English philosophers in the 19th and 20th centuries to the present day. The bachelor thesis explains the importance of university education for civil society today and also tries to clarify whether the idea of the university as discussed in the past is still a living idea.

My bachelor thesis deals with the university as an educational institution, its roots and its transformation over the centuries. The thesis also pays attention to the ideas of German philosophers such as Karl Jaspers, Wilhelm von Humboldt and Immanuel Kant, who have contributed to the rethinking of the idea of the university and whose works are timeless resources for the study of philosophy. But the eminent English philosophers John Henry Newman and Michael Oakeshott have not been overlooked. The projection of the idea of the university into the present day and the attitudes of Czech academics towards this idea are also discussed. The thesis also defines the importance of the university for contemporary society, comments on its responsibility towards civil society and also highlights three roles that the university is supposed to fulfil. The thesis concludes with a look at the issue of interdisciplinarity in universities and highlights the indispensable role of philosophy and the humanities in this process.

KEY WORDS

university; idea of the university; education; interdisciplinarity

Obsah

Úvod	7
1 Univerzita jako vzdělávací instituce.....	9
2 Historie vzniku univerzit	12
3 Idea univerzity v minulosti.....	16
3.1 Idea univerzity v německé filosofii	16
3.1.1 Karl Jaspers	16
3.1.2 Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher.....	18
3.1.3 Johann Gottlieb Fichte.....	20
3.1.4 Immanuel Kant	20
3.1.5 Wilhelm von Humboldt	23
3.2 Idea univerzity dle Johna Newmana.....	25
3.3 Idea univerzity dle Michaela Oakeshotta	27
4 Idea univerzity v současnosti.....	29
5 Idea univerzity dnes dle českých odborníků.....	34
6 Úloha univerzity pro společnost.....	39
6.1 Bádání.....	40
6.2 Výuka	40
6.3 Vzdělání.....	41
7 Mezioborovost na univerzitě	42
7.1 Smysl filozofie a humanitních věd pro mezioborovost.....	42
7.2 Problém s mezioborovostí na univerzitě	47
7.3 Mezioborový charakter občanské výchovy	52
Závěr.....	54
Zdroje	56

Úvod

Téměř každý člověk v celém průběhu vzdělávání slyší, že nejvyšší možnou formou formálního vzdělávání jsou vysoké školy. Tou nejprestižnější formou vysoké školy je v očích společnosti myšlena univerzita. Stále totiž přetrvává názor dob minulých, že univerzita vzdělává elity. Jedná se však v dnešní době stále o vzdělávání elit, nebo již je univerzitní vzdělání masovou záležitostí?

Tato bakalářská práce se bude věnovat pojmu idea univerzity a úloze univerzit dnes. Cílem je objasnit myšlenku ideje univerzity, promyslet charakter univerzitního vzdělávání a vysvětlit význam univerzity pro současnou společnost. Práce si klade za cíl zodpovědět i další otázky úzce se pojící s tematikou univerzity a její ideou. Jaké je postavení univerzity v soudobé společnosti? Jak pojímali ideu univerzity němečtí a angličtí filosofové, a v čem se jejich pojetí liší? Je idea univerzity v současné době přežitkem, či je stále živá?

Výběr tématu této práce byl ovlivněn prvotním zájmem o význam humanitní vzdělanosti od jejích počátků až po současnost. Vzhledem k tomu, že humanitní vzdělávání provází všechny studenty od jejich nástupu na univerzitu až po ukončení studia, některé více, některé méně, je tedy patrné, že je nedílnou součástí univerzitního vzdělání. Knihou, která mě významně ovlivnila při psaní této bakalářské práce, je sborník textů zabývající se ideou univerzity v jejích dějinných proměnách *Idea univerzity* od docenta Jakuba Jirsy působícího na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Právě texty pocházející z 19. a 20. století od významných filosofů různých národností a různého smýšlení o univerzitách byly mojí velkou inspirací.

Bakalářská práce byla zpracována formou literární rešerše na základě prostudované české a zahraniční literatury k tomuto tématu.

Publikace, z níž čerpám nejvíce informací, nese název *Moderní univerzita: Ideál a realita* od Jiřího Chotaše, Aleše Prázného, Tomáše Hejduka a kolektivu, kteří se zabývali univerzitou a jejími dějinnými proměnami. Tato publikace obsahuje nejvíce textů od německých filosofů, kteří se univerzitou zabývali a kteří k této tematice svými díly výrazně přispěli. Dalšími publikacemi hojně využívanými v mé práci jsou *Idea univerzity* od anglického teologa a filosofa Johna Henryho Newmana a v neposlední řadě sborník docenta Jiřího Fialy *Obnova ideje univerzity*.

Práce je strukturována na sedm kapitol, přičemž každá kapitola rozvíjí tematiku univerzit a ideje univerzit z několika perspektiv. Pojednáno je o univerzitě jako vzdělávací instituci, historii vzniku univerzit a konečně i samotné ideji univerzity. Ideji univerzity jsou vyčleněny celkem tři kapitoly, poněvadž zde hovoříme o ideji univerzity v minulosti, v současnosti a taktéž o ideji univerzity z perspektivy českých odborníků. Úlohu univerzit řeší kapitola šestá, která zdůrazňuje, co vše univerzita přináší soudobé společnosti a čím je pro ni nenahraditelná. Poslední kapitola se věnuje mezioborovosti na univerzitě, jež je pro tento typ vzdělávání charakteristickým přístupem.

1 Univerzita jako vzdělávací instituce

„Univerzity jsou dnes bezesporu významnou institucí společenskou a jako takové plní své nenahraditelné funkce – totiž především vzdělávání odborníků různých zaměstnaneckých kategorií.“¹ Univerzity hrají v dnešní společnosti klíčovou roli, jsou to totiž instituce plnící řadu nenahraditelných funkcí, které jsou pro fungování společnosti nezbytné. V čem je ale univerzita pro dnešní společnost nezbytná? Nemohou funkci univerzity plně nahradit odborné vysoké školy, nebo dokonce středoškolské instituce? Univerzity v minulosti propojovaly výzkum a výuku na jednom místě, nebylo nutné se tedy učit na jedné škole a zároveň odděleně bádát na akademiích. Tuto historickou funkci univerzity zastávají dodnes.

„Největší změnou však byl a je nárůst počtu studujících, který také po celé období i dnes dominuje debatám o českém terciárním vzdělávání.“² V poslední době je fenoménem pojem masifikace univerzitního vzdělání spočívající v obrovském nárůstu studentů se zájmem o studium v této instituci. „Vysokoškolské vzdělání přestává být doménou malé subpopulace mimořádně schopných a determinovaných a směřuje – alespoň v nejnižším, bakalářském stupni – snad až téměř k standardnímu vybavení většiny všeobecné populace.“³ V minulosti byly univerzity vzděláním elit, několika málo jedinců, kteří svými schopnostmi a dovednostmi přesahovali jiné. Dnes už univerzity tento elitní charakter postrádají a ke studiu na univerzitě se může přihlásit každý, kdo úspěšně složí maturitní zkoušku. Poté nastupuje selekce zájemců prostřednictvím přijímacích zkoušek, kde se počet přihlášených zredukuje na ty, kteří uspějí při přijímacím řízení. V souvislosti s termíny masové a elitní vzdělání je třeba zmínit Trowovu koncepci elitního, masového a univerzálního vzdělání. Martin Trow uvádí, že terciární vzdělávání prochází třemi fázemi v závislosti na počtu studentů. Elitní vzdělávání je schopnost vzdělávat až 15 % dané věkové skupiny, masové vzdělávání je schopnost vzdělávat studenty od 15 až do 50 % dané věkové skupiny a poslední fázi je univerzální vzdělávání, které je schopné vzdělávat studenty od 50 % dané

¹ PALOUŠ, Radim. UNI-VERZITA. In: CHOTAŠ, Jiří; PRÁZNÝ, Aleš a HEJDUK, Tomáš. *Moderní univerzita: ideál a realita*. Vydání první. Praha: Filosofia, 2015, s. 11. ISBN 978-80-7007-419-0.

² PRUDKÝ, Libor; PABIAN, Petr a ŠIMA, Karel. *České vysoké školství: na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělávání 1989–2009*. Sociologie (Grada). Praha: Grada, 2010, s. 14. ISBN 978-80-247-3009-7.

³ HAMPL, Václav. Úloha samosprávných univerzit ve vzdělávání. In: *iforum.cuni.cz* [online]. 15. dubna 2008 [cit. 2024-06-21]. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/iforum-5340.html>

věkové skupiny.⁴ V první fázi se jedná o vzdělávání, které je privilegiem, ve druhé fázi se jedná o vzdělávání těch lidí, kteří splňují určitou kvalifikaci a ve třetí fázi je terciární vzdělávání už povinností pro vyšší i střední třídu obyvatelstva. S nárůstem studentů se musí univerzity přizpůsobovat přístupem a kvalitou vzdělání.

„Pro řadu studentů u nás je často přednostním cílem titul (ať už kvůli prestiži nebo kvůli požadavkům dané pracovní pozice, nikoli vzdělání).“⁵ S masifikací univerzitního vzdělávání se setkáváme primárně v souvislosti se vznikem mnoha pracovních míst, ke kterým je třeba získat potřebnou kvalifikaci. A onu kvalifikaci lze získat díky absolvování vysoké školy či univerzity. Absolventům univerzit se po absolvování vzdělání otevírají široké možnosti uplatnění na trhu práce, které jim mohou napomoci k lepšímu postavení ve společnosti, finančnímu ohodnocení nebo k práci, která člověka naplňuje a má o ni vážný zájem.

Samostatným tématem, které je ovšem v souvislosti se zvýšeným zájmem o studium na univerzitách nutno zmínit, je pokles zájemců o učební obory na středních školách. Český statistický úřad⁶ v posledních letech zaznamenal pokles vyučených osob, ačkoliv vyučené osoby pro správné fungování společnosti nutně potřebujeme. Na univerzitách se lidé oproti středním odborným učilištím a školám nenaučí řemeslům, která časem postupně zanikají a jejichž význam společně s potřebou ve společnosti nepolevuje. Co se týče přijímacího řízení pro školní rok 2023/2024 na střední školy, největší zájem ze strany uchazečů zaznamenala gymnázia a střední školy zakončené maturitní zkouškou s 89,5 % zájemců. U těchto uchazečů se následně předpokládá další studium na vysokých školách či univerzitách. Obory zakončené závěrečnými zkouškami s výučním listem zastávají pouhých 7,6 % v celkovém počtu přihlášených zájemců ke vzdělávání.⁷ Tato čísla představují setrvalý stav v nárůstu zájmu o obory zakončené maturitní zkouškou, po kterých čerstvý absolvent míří nikoliv do práce, ale studovat. S přicházejícími silnými ročníky můžeme předpokládat, že tento trend se bude stále zvyšovat. Pro školní rok 2024/2025 si v prvním kole přijímacího řízení na střední školy podalo přihlášku přibližně 160 000 zájemců. Převažoval zájem o maturitní

⁴ PRUDKÝ, Libor; PABIAN, Petr a ŠIMA, Karel. *České vysoké školství: na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělávání 1989–2009. Sociologie (Grada)*. Praha: Grada, 2010, s. 16. ISBN 978-80-247-3009-7.

⁵ GALLUS, Petr. *Pravda, univerzita a akademické svobody*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2020, s. 79. ISBN 978-80-7419-288-3.

⁶ ŘEZANKA, Marek Vojtěch. Podíl vysokoškoláků v populaci roste. In: *statistikaamy.csu.gov.cz* [online]. 2020. [cit. 2024-06-21]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2020/04/01/podil-vysokoskolaku-v-populaci-roste/>

⁷ O které školy je největší zájem. In: *lovelydata.cz* [online]. [cit. 2024-06-21]. Dostupné z: <https://www.lovelydata.cz/blog/o-ktere-skoly-je-nejvetsi-zajem/>

obory s počtem cca 95 000 uchazečů, zatímco u nematuritních oborů se tento zájem pohyboval kolem 33 000 uchazečů.⁸

V České republice rozlišujeme vysoké školy na vysoké školy univerzitního typu a neuniverzitního typu. Specifikem univerzitních vysokých škol je členění na fakulty a katedry společně s dalšími zařízeními pro vzdělávací a výzkumnou činnost. Tyto vysoké školy nazýváme univerzitami. Druhý typ vysokých škol, neuniverzitní typ, toto členění postrádá a nesmí využívat označení univerzita. Oba tyto typy škol však poskytují studentům možnost bakalářského, magisterského a doktorského studia.

V České republice existují tři typy vysokých škol z hlediska právní formy. Jedná se o veřejné vysoké školy, státní vysoké školy a soukromé vysoké školy. Veřejné i státní vysoké školy jsou zřizovány zvláštním zákonem, přičemž veřejné vysoké školy jsou v kompetenci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, v případě státních vysokých škol kompetence připadají Ministerstvu vnitra a Ministerstvu obrany. Soukromé vysoké školy jsou financované z vlastních zdrojů a zřizovány jsou na základě souhlasu ministerstva.⁹ Na soukromých školách, na rozdíl od veřejných a státních vysokých škol, platí student během svého studia školné pohybující se v rozmezí 20 000 až 120 000 Kč za akademický rok. Rozdíl mezi veřejnými a soukromými vysokými školami spočívá také v tom, že na soukromých vysokých školách zaměstnávají lidi z praxe jako vyučující, čímž se zvyšuje atraktivnost výuky. V tomto ohledu mnohé veřejné i státní vysoké školy zaostávají.

Univerzita jako vzdělávací instituce pro studenty představuje vrcholný stupeň vzdělání, které jim otevírá dveře k hlubšímu poznání oboru, jímž se zabývají. Kromě znalostí potřebných pro úspěšné uplatnění v profesním životě univerzita poskytuje i znalosti uplatnitelné v aktivním občanském životě.

⁸ Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání. Výsledková data k přihláškám na SŠ v roce 2024. In: *cermat.cz* [online]. [cit. 2024-06-28]. Dostupné z: <https://prijimacky.cermat.cz/aktuality/aktualita/357-vysledkova-data-k-prihlaskam-na-ss-v-roce-2024>

⁹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. PŘEHLED VYSOKÝCH ŠKOL V ČR. In: *msmt.gov.cz*. [online]. [cit. 2024-06-21]. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/prehled-vysokych-skol-v-cr-3>

2 Historie vzniku univerzit

Než se začneme zabývat univerzitou v jejích dějinných proměnách, je nutno vymezit pojem univerzita z hlediska etymologie. Pojem univerzita má slovní základ ve dvou slovech, a to ve slově *unum*, což lze přeložit jako jedno či jednota, a ve slově *universum*, což znamená celek nebo také vesmír. Základním principem univerzit v původní podobě je „*ad unum vertere*“, tedy v jedno se obracející, přičemž tím jedním je myšlena pravda.¹⁰

S prvními náznaky univerzálního vzdělání se setkáváme již ve starověku, příkladem zde může být Platónská akademie či filosofická škola Lykeion. Antičtí filosofové si zakládali na znalostech z mnoha oborů, jako jsou gramatika, rétorika, filosofie, ale i astronomie, biologie a geometrie. Ostatně Platónská akademie měla údajně nad vchodem nápis „*Bez znalosti geometrie sem nikdo nevstupuj.*“ Na základě těchto informací zjišťujeme, že provázanost mnoha zdánlivě nesouvisejících oborů byla pěstována již ve starověku a v dalších obdobích se nadále tato provázanost, chceme-li mezioborovost, rozvíjela. Středověk se stal pro univerzální vzdělání zlomovým obdobím, jelikož lidé prahli po vzdělání. Ve středověku se stávaly centrem vzdělanosti kláštery, z nichž se postupně vyvíjely první městské školy, kde studenti společně se svými pedagogy tvořili jednotné těleso – *universitas*. Velkou zásluhu o rozvoj škol při kláštorech nese Karel Veliký, francký panovník, který, ačkoliv byl negramotný, podporoval touhu po vzdělání svých obyvatel. V době pěstování scholastiky datované od 11. století do 15. století dospívá středověk k názoru, že víra a věda se stávají provázanými obory a jeden bez druhého nemají význam. První univerzity ve středověku vznikaly na území dnešní Itálie, přesněji se jednalo o univerzitu v Bologni, jejíž vznik datujeme do roku 1148. Jako další můžeme jmenovat například Pařížskou univerzitu, jejíž vznik je datován také do poloviny 12. století. Obě tyto univerzity se v začátcích věnovaly teologii, právu, svobodnému umění a lékařství. Ke středověkým univerzitám řadíme pražskou Karlovu univerzitu, která vznikla na našem území za vlády Karla IV. v roce 1348.

Doba renesanční se zaměřovala primárně na humanitní obory (filosofii, lingvistiku). Mezi univerzity vzniklé v této době patří Uppsalská univerzita ve Švédsku, Lipská univerzita či Katolická univerzita v Lovani.

Během 18. a 19. století došlo k zakládání dalších nových univerzit po Evropě, jelikož vzrůstal význam vzdělanosti z důvodu potřeby vzdělaných lidí zastávajících nejrůznější

¹⁰ HEJDÁNEK, Ladislav. Univerzita a problém humanizace. In: *Hejdanek.eu* [online]. 1992, Plzeň: ZČU. [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: <https://www.hejdanek.eu/Archive/Detail/365>

funkce jako například úředníky, učitele, lékaře či soudce. Univerzitami vzniklými v tomto období jsou Humboldtova univerzita v Berlíně, Varšavská univerzita, Curyšská univerzita či Londýnská univerzita ve Velké Británii.

Ve 20. století neustále rostla potřeba univerzitního vzdělání, a proto začaly vznikat nové univerzity a z tehdejších filosofických fakult se oddělily fakulty zabývající se přírodními vědami. První problémy se studiem na univerzitách se objevily v roce 1939, kdy se odehrával řetězec protestů a studentských nepokojů jako nesouhlas vyhlášení protektorátu Čechy a Morava. Nejznámější demonstrace probíhající na Václavském náměstí dne 28. října 1939, které se účastnili převážně studenti, se stala osudnou studentu medicíny Janu Opletalovi, protože nacisté potlačili tuto demonstraci nepřiměřeným násilím. Postřelený Jan Opletal na následky svého zranění o několik dní později zemřel, což ve studentech vyvolalo potřebu další demonstrace. Důsledkem těchto nepokojů bylo vtrhnutí jednotek SS na vysoké školy, jejich následné uzavření a hromadné zatýkání studentů dne 17. listopadu 1939. Mnoho studentů bylo tehdy odvezeno do ruzyňských kasáren, kde bylo 9 z nich popraveno a dalších více než 1 200 převezeno do koncentračního tábora. Po ukončení druhé světové války, se obyvatelstvo vzpamatovalo z hrůz, které prožilo. Univerzity získaly nazpět svou svobodu a znovu otevřely dveře studentům, kteří byli postihnuti válkou či jim bylo dokončení studia znemožněno. Tento ideál svobody však v Československu neměl dlouhého trvání, protože vysokoškolskou politiku významně ovlivnil únorový převrat v roce 1948. Komunisté v Československu začali uskutečňovat v akademickém prostředí radikální změny, počínaje vyloučením stovek vysokoškolských učitelů i studentů. Souběžně studentské akční výbory plánovaly zavedení prvků sovětského systému. „*Mělo se jednat o dělnicko-rolnické kurzy, ideologické vzdělávání, stipendia či rozsáhlé reformy učebních osnov.*“¹¹ Tyto kroky měly za cíl vytvořit vzdělávací systém, který sloužil k rozšiřování komunistické ideologie a upevnění moci. Na několika fakultách byla zrušena akademická titulatura, popravena či vězněna řada učitelů a studentů, zavedena povinná výuka marxismu-leninismu a taktéž byla zavedena pro muže povinnost vojenského výcviku. Generální tajemník KSČ Rudolf Slánský na zasedání ÚV KSČ v roce 1948 prohlásil: „*Budeme nyní regulovat přijímání studentů na vysoké školy, a to zejména na univerzity a techniky. Nelítostně zbavíme vysoké a střední školy reakčních studentů a budeme se snažit získat většinu studentů z dělnických rodin a z rodin*

¹¹ CONNELLY, John. *Zotročená univerzita: sovětizace vysokého školství ve východním Německu, v českých zemích a v Polsku v letech 1945–1956*. Praha: Karolinum, 2008, s. 45. ISBN 9788024611853.

*pracujících vrstev.*¹² Všechny tyto inovace často vedly ke studentským protestům. Začátkem roku 1949 proběhla na vysokých školách politická čistka, kdy bylo ze studia vyloučeno přes 900 000 studentů, kteří nebyli příznivci komunistické strany. U studentů nově hlásících se na vysoké školy poté probíhaly i tzv. „studijní prověrky“. V roce 1968 nastalo pražské jaro, což bylo obdobím politického uvolnění v Československu, kdy byla zrušena cenzura a vznikaly nové společenské a politické organizace, probíhaly hospodářské reformy, které měly vést k odstranění starého systému a uvolnění společenských poměrů. Cílem byl „socialismus s lidskou tvář“. Studenti nepřijatí ke studiu na VŠ či studenti vyloučení ze studia cítili během pražského jara naději, že se ke studiu budou moci vrátit, nicméně to jim bohužel znemožnila invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa, jež byla reakcí na toto uvolněné období. Komunistický režim byl v Československu příchodem vojsk upevněn a nastala doba normalizace, která vzbudila ve studentech vlnu nesouhlasu. Významnou postavou pro dobu normalizace byl student Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Jan Palach, který při prvním pokusu u přijímacích zkouškách nebyl kvůli svému původu nakonec přijat. Po zkušenosti se studentskou brigádou týkající se sovětského projektu zúrodnování kazašských stepí, se pokusil o splnění přijímacího řízení ještě jednou, tentokrát úspěšně.¹³ Jan Palach patřil mezi aktivní studenty odporu proti tehdejšímu režimu, účastnil se mnoha studentských protestů a svůj život ukončil akcí na protest proti režimu, kdy se 16. ledna 1969 na Václavském náměstí polil hořlavinou a zapálil. Po jeho činu nastaly okupační stávky studentů po celém Československu.

*„Výrazný pokles nastal již ve studijním roce 1969–1970, kdy na vysokých školách v ČSR studovalo 84 784 posluchačů, zatímco ve studijním roce 1967–1968 dosáhl počet vysokoškolských studentů čísla 89 264.“*¹⁴ Z uvedených čísel zobrazujících počet studujících na vysokých školách a univerzitách je patrné, že v období pražského jara měli studenti příležitost přihlásit se ke studiu a následně nastoupit ke studiu. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy a upevnění režimu byli opět uchazeči o vysokoškolské a univerzitní vzdělání podrobeni prověrkám, tudíž jejich počet byl nižší.

¹² CONNELLY, John. *Ztročená univerzita: sovětizace vysokého školství ve východním Německu, v českých zemích a v Polsku v letech 1945–1956*. Praha: Karolinum, 2008, s. 392. ISBN 9788024611853.

¹³ BLAŽEK, Petr. Jan Palach. In: *janpalach.cz* [online]. [cit. 2024-03-03]. Dostupné z: <https://www.janpalach.cz/cs/default/jan-palach>

¹⁴ URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 185. ISBN 9788024418797.

Po Sametové revoluci v roce 1989 se díky studentům vysoké školství navracelo k původním hodnotám, které byly od zřízení protektorátu Čechy a Morava omezovány a přísně regulovány režimy. „*Vysoké školy se staly samosprávnými a do značné míry nezávislými na státu, jejich vyučující se těší akademické svobodě a také financování škol se přesunulo od státního dirigismu směrem k rozsáhlé autonomii škol.*“¹⁵ V roce 1998 byly státní vysoké školy přetransformovány na školy veřejné s vlastní autonomií, majetkem a svobodou v bádání a ve výuce.

¹⁵ PRUDKÝ, Libor; PABIAN, Petr a ŠIMA, Karel. *České vysoké školství: na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělávání 1989–2009*. Sociologie (Grada). Praha: Grada, 2010, s. 14. ISBN 978-80-247-3009-7.

3 Idea univerzity v minulosti

V začátku této kapitoly si musíme položit jednu zásadní otázku. Jak byla formulována idea univerzity v minulosti? Jak si tehdejší filosofové představovali univerzitu? V čem se vlastně tato idea univerzity lišila od vnímání univerzitního vzdělání dnes?

3.1 Idea univerzity v německé filosofii

V německé filosofii 18. a 19. století byla idea univerzity hojně diskutovaným tématem. Známí němečtí filosofové se zabývali ideálním modelem univerzity, který by kromě vzdělávání a bádání sloužil i jako centrum individuálního rozvoje jedince. V následujících podkapitolách se zaměříme na několik významných filosofů, kteří svými myšlenkami a svými texty přispěli k definici pojmu idea univerzity.

3.1.1 Karl Jaspers

Nejpodstatnější osobou, jež se zabývala úvahami o univerzitách, byl německý filosof a lékař Karl Jaspers. Tematicke univerzit se věnoval ve třech dílech, která však nesou stejný název *Die Idee der Universität*. Jaspers se původně chtěl věnovat pouze reformě týkající se jeho oboru – lékařství, ale postupně došel k názoru, že je třeba reformy celé univerzity. Nástupem nacismu v Německu se právem obával o úpadek vědy, což zmínil i v mnoha dopisech, které poslal nejen své rodině, ale i německé filosofce Hannah Arendtové. „... v roce 1933 německé univerzity ztratily svou důstojnost.“¹⁶ V poválečných letech kriticky Jaspers nahlíží na medicínu, jelikož právě tento obor sehrál důležitou roli při páchání mnoha zločinů proti lidskosti během nacistické totality.

„Úkolem univerzity je pro Jasperse pěstování věd. Avšak nejde pouze o to předávat získanou masu vědění, podstatné je rovněž prohlubovat a rozvíjet badatelské způsoby a zpřítomňovat základní vědění v nejjasnějším vědomí doby.“¹⁷ Jaspers vnímal univerzitu jako klíčovou instituci pro pěstování vědy, přičemž zdůrazňoval, že se univerzita nemá omezovat na pouhé předávání nashromážděných poznatků. Univerzita by měla fungovat jako živé prostředí pro výzkum a učení se novým znalostem a dovednostem. Zpřítomňováním základního vědění vědomí doby je myšleno propojovat vědu s aktuálními problémy a výzvami, s nimiž se soudobá společnost potýká.

¹⁶ PRÁZNÝ, Aleš. Univerzita jako republika učenců – Idea univerzity u Karla Jasperse. In: CHOTAŠ, Jiří; PRÁZNÝ, Aleš a HEJDUK, Tomáš. *Moderní univerzita: ideál a realita*. Praha: Filosofia, 2015, s. 201. ISBN 978-80-7007-419-0.

¹⁷ Tamtéž, s. 205.

„V roce 1932 Jaspers píše v prvním ze tří svazků své *Filosofie*, že univerzita je společným místem všech věd a získává svou jednotu a vnitřní život právě filosofováním.“¹⁸ Jaspers v díle uvádí, že filosofie není samostatnou vědou stojící mimo vědní obory, nýbrž vědou, která má za úkol všechny vědy propojovat a dávat smysl všem oblastem poznání. Studenti i profesori by prostřednictvím filosofie měli být vedeni k tomu, aby překonávali bariéry mezi jednotlivými obory a hledali propojení poznatků. Přesto si autor uvědomoval reálné postavení filosofie mezi ostatními vědami. „Na univerzitách se filosofie dostala do izolace jako nauka příliš ezoterická, vzdálená skutečnosti.“¹⁹ Pokud tento výrok uvedeme do reality, zjistíme, že je více než pravdivý. V mnoha oborech se filosofie z náplně studia naprosto vyloučila, protože údajně v oboru nemá své opodstatněné místo. Dnes dáváme přednost zaměření na ekonomii, právo, medicínu, techniku, což jsou obory, které slouží k praktickým účelům.

K jakým účelům ale slouží filosofie? Má filosofie nějaké praktické využití, které napomůže blahobytu společnosti? V čem tkví její přínosnost? Dle Jasperse užitečnost filosofie tkví ve zpřítomnění duchovního života, který lze pojmut také jako otevřenost pravdě.²⁰

Co je však podle Karla Jasperse ideou univerzity? V čem tento pojem spočívá?

„Toto společenství se musí dát inspirovat pojmem *nehynoucí univerzity*; myslím na univerzitu, kde bádání je neoddělitelné od výchovy, kde svoboda učit a být učen je podmínkou nezávislosti s plnou odpovědností učitelů i studentů, kde se ignoruje vyučovací mašinerie a vysoušející specializace, krátce, kde se uskutečňuje jednotu věd v oživujícím sdělování a individuálním soupeření.“²¹ Univerzita má být autonomní institucí, která si sama určuje, jakým způsobem se bude uskutečňovat výuka a následně i samostatné bádání nejen studentů, ale i samotných učitelů. Univerzita se nemá stát místem, kdy budou obory stát od sebe odděleně, nýbrž má být institucí, kde obory budou společně kooperovat. Jaspers si je vědom, že k uskutečnění bádání je třeba mít určité základní poznatky, ale také uvádí, že k učení je třeba bádání, jelikož vše, co si člověk zkusí nebo na co sám přijde, vede k pochopení

¹⁸ PRÁZNÝ, Aleš. Univerzita jako republika učenců – Idea univerzity u Karla Jasperse. In: CHOTAŠ, Jiří; PRÁZNÝ, Aleš a HEJDUK, Tomáš. *Moderní univerzita: ideál a realita*. Praha: Filosofia, 2015, s. 206. ISBN 978-80-7007-419-0.

¹⁹ Tamtéž, s. 207.

²⁰ Tamtéž, s. 207.

²¹ JASPERS, Karl. *Obnova univerzity*, In: FIALA, Jiří. *Obnova ideje univerzity: soubor statí o významu a postavení univerzity v současném světě*. Praha: Karolinum, 1993, s. 33.

a následnému naučení. Z tohoto důvodu nelze výuku a bádání od sebe oddělit, protože jsou navzájem propojeny.

Problém v univerzitě vidí Jaspers už v pouhém pojmu. Nejprve univerzita znamenala jednotu všech studentů, učitelů, badatelů, později se pojem proměnil a univerzita znamenala propojení bádání a výuky. Jako největší problém vidí, pokud je jednotu všech částí univerzity nahrazena pouhým sloučením jednotlivých odborných škol, protože tehdy už nelze mluvit o jednotě, ale o seskupení vícera institucí pod jednotný název. Karl Jaspers ve svém díle *Die Idee der Universität* zdůrazňuje, že univerzita ke splnění svého úkolu potřebuje budovy, materiály, knihy a pravidla, což vede k rozdělení práv a povinností mezi jednotlivé členy akademické obce.²²

Jaspers si uvědomuje složitost pojmu idea univerzity, proto v díle *Die Idee der Universität* promýšlí význam univerzity pro společnost a uvádí, že univerzita má být institucí, která umožňuje svým členům bádání společně s výukou a také institucí umožňující vzájemnou komunikaci napříč obory.

3.1.2 Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher

Německý teolog, filosof a pedagog Friedrich Ernst Schleiermacher je dalším z německých filosofů, kteří se ve své práci zabývali univerzitami. Schleiermacher v roce 1808 reagoval svým spisem *Příležitostné úvahy o univerzitách v německém smyslu* na spis Johanna Gottlieba Fichteho, v němž pojímal plán moderní univerzity pomocí dedukce, zatímco Schleiermacher se hlásil k tomuto tématu skrze své úvahy. Schleiermacher rozdělil svůj spis celkem do šesti oddílů, v nichž pojednává o vztahu vědeckých spolků ke státu, typech institucí, studentských mravech, udělování vědeckých hodností a, konečně, se ve dvou oddílech věnuje charakteru moderní univerzity společně s fakultami a jejich vztahy mezi sebou a k univerzitě jako celku.²³

²² JASPERS, Karl. *Die Idee der Universität*. Springer Berlin, Heidelberg, 1980, s. 65. ISBN 978-3-540-10071-3.

²³ SCHLEIERMACHER, Friedrich. *Gelegentliche Gedanken über Universitäten in deutschem Sinn: nebst einem Anhang über eine neu zu errichtende*. In der Realschulbuchhandlung, 1808. ISBN 9783112126691.

„Východiskem Schleiermacherových úvah o poslání univerzity je tvrzení, že touha po věděni je vlastní každému člověku potud, pokud je rozumnou bytostí.“²⁴ Vrozená zvědavost je podle Schleiermachera součástí každého člověka, který chce nějaké rozumové zdůvodnění, proč se něco děje nebo proč něco děláme. Pokud se zeptáme člověka na to, proč lže a proč raději nemluví pravdu, odvolá se pravděpodobně na svůj instinkt. My se však můžeme ptát dále na první část otázky a požadovat další vysvětlení. Proč ti to velí tvůj instinkt? Proč si myslíš, že je lepší lhát než říct pravdu? Proč lžeme? Kvůli sobě nebo kvůli cizím?

V prvním oddíle svého spisu se Schleiermacher ptá, jaké instituce mohou uspokojovat lidskou touhu po věděni. V druhém oddíle si na tuto otázku snaží odpovědět. „*Touha po věděni totiž může být uspokojena dvěma způsoby: buď tak, že získáváme věděni, anebo tak, že vytváříme nové věděni.*“²⁵ Schleiermacher přisuzuje získání věděni výuce, kde věděni předávají učitelé a student si jej pak osvojuje a vytváření nového věděni přikládá bádání, při němž je nové věděni vytvářeno. Z tohoto tvrzení nám ale vyplývá, že výuku lze uspokojit na školách, tj. gymnáziích a odborných učilištích a bádání na akademiích věd. Zůstává zde ale otázka, zdali, když se můžeme věnovat svému oboru ve školách a na akademiích věd, má univerzita nějaký smysl. Schleiermacher si ve spise odpovídá, že univerzita má nezpochybnitelné místo, protože propojuje jak výuku, tak i bádání. Jako meze pro školy a akademie věd vidí v jisté omezenosti.

Školy si na rozdíl od akademií nekladou za cíl procvičovat u studentů vlastní výzkum, ale spíše se zde jedná o předávání znalostí a dovedností. „*Existují dvě kritéria, pomocí kterých lze určit, zda je člověk vhodný pro vzdělání na škole. Zaprvé je vyžadován specifický talent, díky kterému je jedinec vázán na konkrétní oblast bádání. Za druhé je zapotřebí obecného citu pro jednotu a úplnou provázanost veškerého věděni, což znamená, že je nezbytný systematicko-filosofický duch.*“²⁶ Ačkoliv se na školách věděni pouze předává, je nutné mít specifický talent v oboru. Nezáleží na tom, jestli se jedná o matematiku, přírodní vědy či humanitní vědy. Tento talent musí být však dostatečně silný, aby motivoval studenta ke

²⁴ LANDA, Ivan. Idea univerzity: Fichte a Schleiermacher v dialogu. In: CHOTAŠ, Jiří; PRÁZNÝ, Aleš a HEJDUK, Tomáš. *Moderní univerzita: ideál a realita*. Praha: Filosofie, 2015, s. 60. ISBN 978-80-7007-419-0.

²⁵ LANDA, Ivan. Idea univerzity: Fichte a Schleiermacher v dialogu. In: CHOTAŠ, Jiří; PRÁZNÝ, Aleš a HEJDUK, Tomáš. *Moderní univerzita: ideál a realita*. Praha: Filosofie, 2015, s. 61. ISBN 978-80-7007-419-0.

²⁶ SCHLEIERMACHER, F., & SPIEGLER, G. E. Reflections Concerning the Nature and Function of Universities. *The Christian Scholar* [online]. Penn State University Press, 1965, vol. 48, no. 2, s. 139–157, s. 145. [cit. 2024-06-12]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41177445>

studiu. Systematicko-filosofický duch poskytuje studentovi logické myšlení, analýzu informací a pochopení studovaného oboru.

Naproti tomu akademie necílí na získání vědomostí, předpokládá znalost oboru a zaměřuje se tedy na vlastní bádání. Univerzita má funkce obou těchto institucí pokrýt, a to prostřednictvím propojení jejich cílů. Univerzita není místem, kde se studenti učí rozmanitějším věcem, naopak je institucí, která představuje nástin všeho vědění.

3.1.3 Johann Gottlieb Fichte

Johann Gottlieb Fichte v roce 1807 publikoval spis pod názvem *Dedukovaný plán vyššího vzdělávacího ústavu zřizovaného v Berlíně*, kde uvedl svůj plán, jak by měla vypadat moderní univerzita. Tento plán obsahuje tři části – vymezení pojmu univerzity, realizace tohoto pojmu v moderním světě a otázka prostředků, které má univerzita k dispozici.

Ve svém plánu Fichte pojednává o počátku vzniku univerzit a zdůrazňuje, že knih bylo v té době málo a k jejich šíření docházelo prostřednictvím ústního předávání. Později po vynálezu knihtisku existoval nadbytek knih. Studenti tak mohli na přednáškách poslouchat nejenom výklad profesorů, ale také si mohli výklad připomenout i v knihách. Knihy byly pro studenty značným usnadněním, protože profesora během výkladu přerušit nemohli, při čtení knihy si mohli naopak dát pauzu a téma si ještě několikrát pročíst.

V jeho díle bylo zdůrazněno, že nestudujeme proto, abychom se učili definice do slova a do písmene, nýbrž proto, abychom získané poznatky a dovednosti dokázali aplikovat do reálného života. „*Posláním univerzity je pak podněcovat v jedinci tuto schopnost a činit z něj tvořivého jedince, kterého Fichte přirovnává ke svobodnému umělci.*“²⁷

3.1.4 Immanuel Kant

Immanuel Kant, jeden z nejvýznamnějších německých filosofů a autor díla *Kritika čistého rozumu*, se tematice univerzity věnoval ve svém díle pod názvem *Spor fakult*²⁸, které bylo vydáno koncem 18. století. Toto dílo se týká sporu filosofické fakulty s teologickou, lékařskou a právnickou fakultou, které hluboce analyzuje a prostřednictvím této analýzy mluví o problémech univerzitní politiky a místa univerzity v kultuře. Kant v tomto díle

²⁷ LANDA, Ivan. *Idea univerzity: Fichte a Schleiermacher v dialogu*. In: CHOTAŠ, Jiří; PRÁZNÝ, Aleš a HEJDUK, Tomáš. *Moderní univerzita: ideál a realita*. Vydání první. Praha: Filosofia, 2015, s. 59. ISBN 978-80-7007-419-0.

²⁸ HÖFINGER, Siegfried. *Der Streit zwischen der theologischen und der philosophischen Fakultät*. GRIN, 2015. ISBN 9783668787568.

dokonce vyjadřuje obavy o svobodné sebeurčení univerzit. Proč se ale Kant zabýval tématem univerzity, ačkoliv jeho předešlá díla byla ryze filosofická? Spor fakult velmi souvisí s oborem, kterému se Kant věnoval a uvědomoval si jeho postavení na univerzitách. Jednalo se o to, že univerzita se v té době dělila na čtyři fakulty, avšak pouze tři z nich byly považovány za „horní“ fakulty a ta jedna zbývající za „dolní“ fakultu.²⁹ Za „horní“ fakulty byly považovány fakulty teologická, lékařská a právnická. Za „dolní“ fakultu byla považována fakulta filosofická. Rozdělení na „horní“ a „dolní“ fakultu však nebylo jediné, v čem Kant viděl problém. Dalším podstatným faktorem bylo i financování jednotlivých fakult, přičemž lékařská, právnická a teologická fakulta byly financovány státem nebo církví, naopak filosofická fakulta byla financována z plateb studentů. Vrátime-li se dodatečně k dělení fakult, fakulta filosofická se nadále dělila na dvě oblasti. První oblast se zabývala historickou vědeckou orientací a druhá se zaměřovala na filosofické vědy, jako jsou filosofie nebo logika. Kant ve Sporu fakult vysvětloval, jaké cíle má filosofická fakulta oproti fakultám ostatním. Filosofická fakulta učila studenty myslet, nekladla si za cíl vychovat z člověka odborníka, ale měla mu napomoci ke studiu na fakultách „horních“. Dle Kanta měla filosofická fakulta za úkol vytvářet zájem o vzdělání a učit argumentaci, ne učit hotové myšlenky jako ostatní fakulty.

Dle argumentů autora díla by měla být v republice fakulta, která je nezávislá na nařízeních vlády, neřídí se Biblií, právem či lékařským pořádkem, nýbrž rozumem.

Položme si otázku, proč bylo v zájmu státu mít moc nad lékařskými, právníckými a teologickými fakultami. Jednalo se o fakt, že tyto fakulty a obory, které vyučovaly, měly určitý řád, nerefletovaly svět kolem sebe a neptaly se na to, proč něčemu takto je. Zároveň stát potřeboval ty obory, které měly zajistit blaho lidí, ale zároveň i blaho státu. Teologická fakulta zaručovala duchovní potřeby, právnická fakulta zajišťovala právní potřeby a lékařská fakulta potřeby zdraví. Co však mohla nabídnout filosofie státu nebo církvi? Uvažování, schopnost argumentace, otázky, proč se něčemu takto děje a proč to nelze udělat jinak a nezávislé myšlení. Ovšem, pokud má vše svůj řád a stát má ve všem své slovo, není fakulta filosofická spíše na obtíž? Když se lidé začnou ptát otázkami proč, nemůže dosud stabilní role státu oslábnout?

²⁹ KANT, Immanuel. Spor fakult: Úvod a pojem nižší fakulty. In: CHOTAŠ, Jiří; PRÁZNÝ, Aleš a HEJDUK, Tomáš. *Moderní univerzita: ideál a realita*. Vydání první. Praha: Filosofia, 2015, s. 305. ISBN 978-80-7007-419-0.

Kant si byl všech „horních“ fakult a jejich přínosu pro společnost vědom, avšak vystupoval s potřebou reformy učení na základě filosofického myšlení.

Prvním sporem v díle byl spor filosofické a teologické fakulty, který pro Kanta představuje základní ideový spor, kde poukazoval na cenzuru. Vůči cenzuře se vymezuje dost kriticky a jasně zde definuje možnosti využití filosofie v teologii.

Účastníky druhého sporu jsou filosofická a právnická fakulta. Kant na začátku sporu uznává důležitou roli právnické fakulty, ale zmiňuje její nedostatek v uvažování nad správnou vládou a její úlohou ve společnosti. Problém vidí i v požadavcích na tuto fakultu ze strany státu, kdy fakulta má předem stanovené zdroje, odkud má čerpat a jak přesně učit. Právnická fakulta by měla přihlédnout na teorii dobrého zákona a člověka jako takového.³⁰ Právo by mělo být v neustálém rozporu s filosofií, do každé myšlenky v oblasti práva vnášet filosofické otázky a na základě propojení těchto oblastí vytvořit odpovídající poznatek či právní nařízení.

V posledním sporu figuruje opět filosofická fakulta, která je postavena proti lékařské fakultě. Kant přisuzuje, co se týče zdraví, důležité postavení lékařům, protože oni jsou ti, co zachraňují lidem život a starají se o jejich zdraví. Vyjadřuje se zde o základních problémech lidského života, jako jsou důstojnost, ukončení života, které je třeba promyslet nejenom z hlediska lékařského, ale i z hlediska filosofického, můžeme-li říci i morálního. Zároveň si byl vědom toho, že filosofie by se neměla vměšovat do ryze lékařských diagnóz, chorob či operací, a to z toho důvodu, že filosofický pohled na chorobu nebo operaci zdravotní problém nevyřeší.

Kant se ve svém univerzitně zaměřeném díle snaží vysvětlit přínos filosofie pro každou ze zmíněných fakult, snaží se o proměnu hierarchie univerzity a zastává názor, že univerzita by měla být autonomní, tj. neměl by do ní zasahovat stát, ani církve a neměly by si skrze ni prosazovat své vlastní záležitosti.

³⁰ KYSLAN, Peter. Spor fakult a úloha filozofickej fakulty. *Studia Philosophica Kantiana*. [online]. 2019. s. 59-73, s. 67. [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: https://www.unipo.sk/public/media/32991/SPhK_1_2019_07_Kyslan.pdf

3.1.5 Wilhelm von Humboldt

Friedrich Wilhelm Christian Karl Ferdinand von Humboldt byl další významnou německou osobností, která přispěla k fenoménu ideje univerzity. Humboldt byl na začátku 19. století, kdy se aktivně vedly debaty o založení nové vysoké školy v Berlíně, pověřen prvním ministrem Steinem, aby vedl sekci pro náboženství, veřejné vyučování a lékařství. Humboldt se tohoto úkolu zhostil prakticky okamžitě a výsledkem jeho působení byl návrh tehdejšímu králi Fridrichu Vilému III., který se týkal sloučení stávajících vědeckých institucí společně s novým obecným učilištěm do jednoho celku. Tento jeden velký celek bude dle Humboldta sloužit k obecnému účelu, ale zároveň si každá z institucí zachová alespoň částečně svou samostatnost. Toto nově zřízené učiliště mělo nést název univerzita, protože „*bude totiž vycházet ze správných názorů na obecné vzdělání (Bildung), neopomine žádné obory a ani se nebude omezovat pouze na praktická cvičení.*“³¹ Humboldt se také vyjadřoval k financování této instituce – tvrdil, že by nově vzniklá univerzita neměla být financována ze státní pokladny, nýbrž pouze z vlastního jmění a příspěvků od národa. Všechny tyto požadavky a návrhy na reformu školství formuloval ve svém textu pod názvem *Antrag auf Errichtung der Universität Berlin*, který dnes překládáme jako Žádost o zřízení univerzity v Berlíně. Dalším důležitým textem je spis pod názvem *O vnitřní a vnější organizaci vyšších vědeckých ústavů v Berlíně*.

Jak si tedy představoval Wilhelm von Humboldt univerzitu v Berlíně a jaké byly základní rysy univerzitního vzdělávání?

„*Ve spise nejprve poukazuje na to, že posláním všech těchto ústavů je pěstovat vědu a předávat ji národu jako látku pro duchovní a mravní vzdělání (Bildung).*“³² Dle slov uvedených ve spise je jasné, že Humboldt chtěl, aby se studenti i akademici na půdě vzdělávacích institucí věnovali nejenom výuce a vlastnímu bádání, ale dokonce i určitému mravnímu vzdělání, které by poté mohli rozvíjet a šířit ve společnosti. Zároveň by všechny tyto znalosti a dovednosti napomohly k vybudování uvědomělejší společnosti a aktivně by vedly k propojení mezi intelektuálním a morálním rozvojem jedince. Kromě výzkumu mělo univerzitní vzdělání formovat i jedince, který dosahuje sebeurčení prostřednictvím vlastního rozumu, tedy měl se sám produkovat prostřednictvím vzdělání sebe sama.

³¹ CHOTAŠ, Jiří. Idea moderní univerzity: Napoleon a Humboldt. In: CHOTAŠ, Jiří; PRÁZNÝ, Aleš a HEJDUK, Tomáš. *Moderní univerzita: ideál a realita*. Vydání první. Praha: Filosofía, 2015, s. 85. ISBN 978-80-7007-419-0.

³² Tamtéž, s. 87.

U Humboldtových myšlenek můžeme nalézt i myšlenku mezioborové spolupráce. „Humboldt je přesvědčen, že věda je kolektivní záležitost: každý jednotlivý vědec může ve svém oboru vykonat jen málo, avšak může svými objevy inspirovat druhého k jiným objevům.“³³ Učitel i žák si mají být dle jeho myšlení na akademické půdě rovni, protože oba jsou v tomto prostředí za účelem vlastního rozvoje v daných vědách a utváření sebe sama.

Humboldtův model univerzity, jak je výše popsán, definuje tuto instituci jako ryze liberální, což ke konci 19. století vedlo ke krizi tohoto modelu. „Cílem Humboldtova modelu univerzity naproti tomu bylo vědecky vychovávat elity, jejichž příslušníci pocházeli většinou z vrstev měšťanů a šlechty.“³⁴ Studenti se ke studiu ke konci 19. století hlásili na univerzity ne již z důvodu vzdělávání, chtějí rozvíjet své dovednosti a znalosti, ale pouze z důvodu užitečnosti studia pro výkon povolání a lepšího uplatnění na tehdejšímu trhu práce. Otázka, která se zde nabízí, souvisí i s dnešním studiem na univerzitě. Převládá v dnešní době u studentů univerzit touha po širším vědění, snaha o pochopení světa, či se jedná dnes o pouhé získání titulu, aby se člověk lépe uplatnil na trhu práce?

³³ CHOTAŠ, Jiří. Idea moderní univerzity: Napoleon a Humboldt. In: CHOTAŠ, Jiří; PRÁZNÝ, Aleš a HEJDUK, Tomáš. *Moderní univerzita: ideál a realita*. Vydání první. Praha: Filosofie, 2015, s. 88. ISBN

³⁴ CHOTAŠ, Jiří. Idea moderní univerzity: Napoleon a Humboldt. In: CHOTAŠ, Jiří; PRÁZNÝ, Aleš a HEJDUK, Tomáš. *Moderní univerzita: ideál a realita*. Vydání první. Praha: Filosofie, 2015, s. 93. ISBN 978-80-7007-419-0.

3.2 Idea univerzity dle Johna Newmana

Ideji univerzity se kromě německých filozofů v 18. a 19. století věnoval i anglikánský a katolický teolog, John Henry Newman. S univerzitou se John Newman setkal v roce 1850 při pokusu o založení Římskokatolické univerzity v Dublinu. Tento pokus nevyšel, ale později britská vláda potýkající se s problémy v Irsku navrhla zřídit v Irsku novou instituci pro římské katolíky, která by byla protikladem protestantské Trinity College. Vzhledem k úctě náboženského vyznání se na této univerzitě neměla vyučovat teologie a moderní historie. Newmanovi jako teologovi se však světská povaha univerzity nelíbila, jelikož si představoval, že univerzita by měla být zformována po vzoru Oxfordské univerzity. „*Bádat a učit jsou totiž podle něj jednak odlišné role, jednak odlišné talenty, které se ne vždy spojují v jediné osobě. Navíc ten, kdo se naplno věnuje výuce, nemá mnoho času ani sil na nic jiného.*“³⁵ Newmanovo pojetí univerzity spočívalo v nevěře, že výuku a bádání by mohl provádět jeden člověk, přičemž Newman se spíše přikláněl k výuce, protože ta podle něj byla pro studenty důležitější.

Newman jako cíl univerzity viděl zdokonalování intelektu a osvětlení mysli jak studentů, tak i učitelů, kdy funkcí univerzity bylo pěstování intelektuální kultury. „*Učí ho vidět věci takové, jaké jsou, jít přímo k věci, rozmotat spletené myšlenky, odhalit to, co je sofistické, a odhodit to, co je nepodstatné. Připravuje ho na to, aby obsadil jakýkoliv post se zkušenostmi a aby zvládl jakýkoliv předmět s lehkostí.*“³⁶ Výuka na univerzitě by měla studentovi poskytnout schopnost vnímat realitu objektivně bez emocí a předsudků, efektivního řešení problémů bez zdržování se nad nepodstatnými detaily, rozkládat komplexní problémy na menší části, následně jednotlivým částem porozumět a chápat jejich souvislosti. Nadále by měla studentům napomoci v rozpoznávání toho, co je sofistické, tj. toho, co je promyšlené, a co je nepodstatné, tj. propůjčovat schopnost odlišit podstatné od toho zbytečného a zaměřit se na to, co je skutečně relevantní pro dané téma.

V díle Johna Newmana se často setkáváme s pojmem svobodné vzdělání. Co to ale svobodné vzdělání je? Jak svobodné vzdělání poznáme? Newman byl toho názoru, že svobodné vzdělání (liberal education) je vzděláním, které jako jediné dokáže člověku vštěpit zdvořilost

³⁵ NEWMAN, John Henry. *Idea univerzity*. Přeložil Daniel SOUKUP. Thesaurus (Krystal OP). Praha: Krystal OP, 2014, s. 8. ISBN 978-80-87183-67-0.

³⁶ OSBORNE, John W. John Henry Newman and The Idea of a University. *THE JOURNAL OF THE RUTGERS UNIVERSITY LIBRARIES* [online]. 1976, s. 40–46, s. 43. [cit. 2024-06-16]. Dostupné z: <https://jrul.libraries.rutgers.edu/index.php/jrul/article/download/1593/3034/7542>

a vybranost slov a činů, které nepůsobí dobře pouze pro druhé, ale primárně působí dobře samy o sobě.

Newman v páté rozpravě díla *Idea univerzity* formuloval dva přístupy ke vzdělávání. Tyto dva přístupy se od sebe liší svým cílem. „*Cílem jednoho je být filosofický, cílem druhého mechanický; jeden vystupuje k obecným ideám, druhý zůstává u vnějších jednotlivostí.*“³⁷ Ačkoliv se Newman spíše přiklání k prvnímu přístupu, rozhodně nemínil hanit přístup druhý. Uznává jeho užitečnost, protože díky tomuto přístupu je zajištěn náš každodenní blahobyt, nicméně dodává, že čím více je vzdělání zaměřeno na jednotlivosti, tím více ztrácí status poznání. Filosofické poznání spočívá v postižení souvislostí, nejedná se o pouhé naučení a zapomenutí toho, co jsme již slyšeli nebo přečetli, nýbrž se jedná o vzdělání, které člověku zůstane už natrvalo. Mezi tyto dva přístupy lze rozdělit dva pojmy, a to vzdělání a učení. Jaký je však mezi těmito zdánlivě souvisejícími pojmy rozdíl? Newman tvrdí, že na univerzitách probíhá vzdělání působící na naši podstatu, které studenty vede k filosofickému poznání, zatímco učení probíhající zejména mechanicky směřuje k vnějším cílům a nalézá své místo v každodenním životě.

„*Ptají se mě, co je cílem univerzitního vzdělání i svobodného čili filosofického poznání, které má podle mého soudu zprostředkovávat; odpovídám, že to, co jsem řekl doposud, dodatečně ukazuje, že jeho cíl je velice hmatatelný, skutečný i dostatečný, ačkoliv onen cíl nelze oddělit od poznání samého. Poznání může být cílem samo o sobě.*“³⁸ Poznání samo o sobě je pro Newmana hodnotou a cílem, ale zároveň slouží i jako nástroj k dosažení dalších cílů. Univerzitní vzdělání by mělo studenty naučit, jak efektivně využívat poznání k řešení problémů a správnému úsudku.

³⁷ NEWMAN, John Henry. *Idea univerzity*. Přeložil Daniel SOUKUP. *Thesaurus (Krystal OP)*. Praha: Krystal OP, 2014, s. 113. ISBN 978-80-87183-67-0.

³⁸ Tamtéž, s. 106.

3.3 Idea univerzity dle Michaela Oakeshotta

Michael Oakeshott, anglický filosof a politický teoretik, se idejí univerzity zabýval ve svém stejnojmenném díle *The Idea of a University*. Ve svém díle se věnoval nejenom této idejí, ale i možnostem, které univerzita studentovi nabízí a třem typům osob, jež na univerzitu docházejí. Také hovoří o hrozícím nebezpečí, jemuž se bude muset univerzita postavit. Univerzita „je společenstvím učenců, z nichž se každý věnuje svému odvětví vzdělání: pro tento typ pěstování vzdělanosti je tedy příznačné, že je vedeno snahou po vzájemné spolupráci.“³⁹ Univerzita je institucí, kde se sdružují učenci a badatelé z různých oborů, avšak každý z nich přináší do univerzitního vzdělání svou perspektivu a své znalosti. Členové univerzit si podle Oakeshotta nemohou být vzdálení, to by totiž univerzita nebyla tím, čím má být. Její členové si mají být neustále nablízku, vést společné dialogy a spolupracovat. Univerzita má být institucí, kde se vzdělávání uchovává, dále se rozvíjí a kde se setkávají všichni badatelé, vyučující badatelé a učenci tváří v tvář. Na univerzitě se lze setkat se třemi typy osob – s badatelem, vyučujícím badatelem a učencem.⁴⁰ Každý z nich má na univerzitě svou nezastupitelnou roli. Badatel ani vyučující badatel nemůže být nahrazen pouze jednou jedinou osobností, jelikož každý z nich, badatelů a vyučujících badatelů, má své nedostatky a přednosti, kterými kompenzuje nedostatky a přednosti druhého. Badatel má ve své práci postupovat systematicky, měl by znát své cíle ve výzkumu a umět rozlišovat to, co je mu již známé a co je neznámé. Na badatele bývá nahlíženo kriticky, záleží vždy na výsledku jeho bádání, zdali je onen výsledek užitečný nebo neužitečný. Pokud není užitečný, sklízí irelevantní kritiku i přestože jednal v zájmu pěstování vědy. Badatel, pokud je mu dáno do vínku porozumění učencům a jejich začátkům, se může stát vyučujícím badatelem. Takový badatel je dle Oakeshotta zdrojem inspirace učenců, kteří byli do té doby výzkumem nedotčeni. V čem je ovšem vyučující badatel lepší než učitel, který má pro správné vedení výuky ty nejlepší předpoklady? Vyučující badatel vychází ze svých znalostí a postupů, které využívá ve své praxi, ovšem to nejpodstatnější je, že učence neučí závěrům. Učí je tomu, aby si závěry určili sami, a tím podnítili zárodky své badatelské činnosti. „*Učenec je tedy někdo, kdo ví, jak se věnovat vzdělávání a přirozeně se*

³⁹ OAKESHOTT, Michael. *The Idea of a University. Academic questions* [online]. 2003, vol. 17, no. 1, s. 23–30, s. 24. [cit. 2023-10-17]. ISSN 0895-4852. Dostupné z:

https://www.cse.cuhk.edu.hk/irwin.king/_media/teaching/gen1113/scn_20090202113046_001.pdf

⁴⁰ OAKESHOTT, Michael. *The Idea of a University*. In: JIRSA, Jakub; TESKOVÁ, Alena; PETŘÍČEK, Jan; MATĚJČKOVÁ, Tereza; BEDNÁŘ, Luděk et al. *Idea univerzity*. Praha: Academia, 2015, s. 73. ISBN 978-80-200-2375-9.

nevyjadřuje jako kazatel či instruktor.“⁴¹ Uvedeme-li toto tvrzení na pravou míru, učenec přicházející na univerzitu již není *tabula rasa*, nýbrž člověk, který již absolvoval školní docházku a naučil se tolik, kolik je potřeba k tomu, aby se chtěl dále rozvíjet.

Michael Oakeshott se okrajově v díle zaměřuje i na mezioborovost na univerzitě. „*Jistě je nezbytné, aby byl každý badatel svého druhu odborníkem, který obdělává určitou půdu. Ovšem jen málokdy jde o úzce vymezenou oblast a často se stává, že učenec přechází od jednoho pole působnosti ke druhému nebo strká nos do něčeho, v čem není tak úplně doma.*“⁴² Pro efektivní výzkum je nezbytné, aby se badatelé stali experty ve svém oboru, nicméně pro pochopení širších souvislostí je nutné překračovat hranice oboru. Totiž každý obor má svou perspektivu a metody, které mohou vrhnout nové světlo na probíhající výzkum a problém, který se zdánlivě nedá vyřešit v oboru, v němž je zkoumán, ale najednou svá řešení nalézá v oboru jiném.

Oakeshottovy myšlenky jsou velmi nadčasové, postihují totiž realitu univerzitního vzdělání ve 20. století, některé myšlenky dokonce definují i soudobé univerzitní vzdělání.

⁴¹ OAKESHOTT, Michael. The Idea of a University. Academic questions [online]. 2003, vol. 17, no. 1, s. 23–30, s. 26. [cit. 2023-10-17]. ISSN 0895-4852. Dostupné z:

https://www.cse.cuhk.edu.hk/irwin.king/_media/teaching/gen1113/scn_20090202113046_001.pdf

⁴² OAKESHOTT, Michael. The Idea of a University. *Academic questions* [online]. 2003, vol. 17, no. 1, s. 23–30, s. 25. [cit. 2023-10-17]. ISSN 0895-4852. Dostupné z:

https://www.cse.cuhk.edu.hk/irwin.king/_media/teaching/gen1113/scn_20090202113046_001.pdf

4 Idea univerzity v současnosti

„Nelze zpochybnit, že moderní univerzita je velmi odlišné místo na rozdíl od té středověké. Žádná moderní univerzita již nenabízí kurzy kanonického práva, teologie je již vedlejším, nikoliv hlavním předmětem, a medicína, jak je vyučována dnes, se díky relativně nedávným pokrokům v biologii a chemii proměnila téměř k nepoznání ze studia, s nímž začínala.“⁴³

Jako všechno na světě se postupem času i univerzita a její idea měnila. A s proměnou univerzity se změnil i systém vzdělávání na univerzitách. Na uvedeném příkladu s medicínou se tato proměna zdá nejvíce rozpoznatelnou. Ve středověku musel student nejprve absolvovat tři roky studia na artistické fakultě a poté se mohl začít vzdělávat v medicíně. Důvodem pro absolvování artistické fakulty před nástupem na fakultu lékařskou bylo, aby studenti na této fakultě získali smysl pro celek a jednotu vědění, tedy pro pravdu. Zároveň se zrušením předchozího studia na jiné fakultě výrazně proměnila doba studia. Ve středověku, než se člověk stal lékařem, musel studovat devět let, v dnešní době se jedná o studium trvajících pouhých šest let. Nutno podotknout, že v současné době má medicína mezioborový charakter. Učí se na ní etice a filosofii, jednání s pacientem a sociologii. Oproti dnešnímu stavu se lékařská fakulta ve středověku zabývala výhradně medicínou.

„V současnosti zaznívá názor, že moderní univerzita je v krizi, neboť postupně ztrácí, či dokonce již definitivně ztratila svůj smysl a poslání, které jí bylo dáno do vínku počátkem 19. století.“⁴⁴ Tvzení, že je moderní univerzita v krizi, není nijak nové. Již delší dobu se lze setkat s názory, že univerzita již neplní svoji původní ideu, a dokonce se objevují i otázky týkající se smyslu existence univerzit. Vždyť přeci existují a stále nově vznikají specializované vysoké školy. K čemu tedy dnes potřebujeme univerzity?

Odpovědi lze najít u mnoha odborníků, kteří se idejí univerzity a samotnou univerzitou zabývají. Jejich jednotlivá stanoviska se do jisté míry od sebe liší, nicméně v mnoha aspektech spolu ovšem souhlasí. Univerzitní vzdělání je pro mladé lidi investicí do budoucna, poskytuje člověku svobodu, umožňuje mu lepší uplatnění na trhu práce, a především formuje celou jeho osobnost, způsoby myšlení, poskytuje uvědomění a napomáhá formulovat studentům vlastní postoje k určitým situacím a tématům. Univerzity

⁴³ GRAHAM, Gordon. *The Institution of Intellectual Values: Realism and Idealism in Higher Education*. Charlottesville, Va: Imprint Academic, c2005, s. 27. ISBN 1-283-44527-1.

⁴⁴ LANDA, Ivan. Idea univerzity: Fichte a Schleiermacher v dialogu. In: CHOTAŠ, Jiří; PRÁZNÝ, Aleš a HEJDUK, Tomáš. *Moderní univerzita: ideál a realita*. Vydání první. Praha: Filosofia, 2015, s. 51. ISBN 978-80-7007-419-0.

by měly formovat člověka k respektu k demokratickým hodnotám. Nedokáží toto také zprostředkovat i specializované vysoké školy? V čem spočívá ona jedinečnost univerzity?

Jedinečnost univerzity spočívá v provázanosti. Vždyť přece slovo *universitas* znamená jednota. Specializované vysoké školy se věnují pouze jedné určité oblasti poznání, což z nich činí instituci, která onu provázanost a jednotu postrádá. „*V současné době již není možné, aby se vědní obory uzavíraly jeden před druhým.*“⁴⁵ Přesto stále vznikají vysoké školy, které se zaměřují na jednu oblast – na cestovní ruch, právo, ekonomiku spojenou se studiem managementu a marketingu. Z toho vyplývá, že student se může účastnit výuky a bádání pouze v jedné konkrétní oblasti. Co když ale postupem studia bude mít zájem se kromě výuky ve vybrané oblasti věnovat v rámci téže školy i jiným oblastem, byť pouze okrajově? Tuto situaci uvedeme na příkladu studenta vzdělávajícího se v oblasti marketingu, který by se rád vzdělával v oblasti filosofie. Vzhledem k zaměření vysoké školy bude seminář filosofie pravděpodobně nedostupný a pokud ano, bude třeba určité kapacity k jeho naplnění. Východisek pro tuto nelehkou situaci studenta je několik. Student může upustit od své touhy a smířit se s faktem, že výuka tohoto předmětu neproběhne nebo také může začít s aktivním samostudiem. Případně se nabízí také možnost zkombinovat ono studium se studiem na jiné vysoké škole, ovšem zde přichází důležitá otázka. Stojí studentovi za to studovat dva různé obory, když má tendence se o jiném předmětu dozvědět pouhé základy? Univerzitní vzdělání poskytuje studentovi v této situaci volbu. Samozřejmě se student musí vzdělávat v povinných předmětech svého oboru, ale pokud má zájem se přiučit něčemu novému, nebrání mu v tom prakticky nic. Na univerzitách si student může zapsat předmět kteréhokoliv zaměření, které ho svým způsobem přitahuje. A to právě díky jednotnosti univerzity. Členění na fakulty v tomto případě nehraje žádnou roli.

V současné době také zaznamenáváme pomalý úpadek humanitních věd na univerzitách, i když jsou její součástí již od úplného počátku. Nelze říci, že tento trend se prosazuje pouze v posledních letech, poněvadž se s touto problematikou setkáváme již v 18. století, kdy na ni poukázal německý filosof Immanuel Kant. Ten se ve svém spise *Spor fakult* vyjádřil k rozdělení fakult univerzity na „vyšší“ a „nižší“. Ona „nižší“ fakulta byla reprezentována fakultou artistickou, jež zahrnovala studium filosofie, dialektiky, gramatiky, rétoriky a

⁴⁵ BÁRKOVÁ, Dana. Interdisciplinární přístup k univerzitní výuce – příklad práva a ekonomie. In: DEMJANČUK, Nikolaj; STARK, Stanislav a DEMJANČUKOVÁ, Dagmar (ed.). *Univerzita: tradiční a netradiční ve výuce: 20.–21. leden 2005. Sborníky (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 51. ISBN 80-86898-60-1.

dalších věd, které dnes můžeme souhrnně pojmenovat humanitní vědy. Proč ale byla tato fakulta a tyto vědy považovány za nerovné těm zbylým třem? V podkapitole věnované myšlenkám Immanuela Kanta a jeho představám o ideji univerzity měla filosofická fakulta zprostředkovávat zájem o vzdělání a učit argumentaci, ne učit hotové myšlenky jako ostatní fakulty. Proč ale neměla takovou oblibu u státu a občanské společnosti jako ostatní fakulty? Důvodem pro tuto neoblibu bylo pravděpodobně státní zřízení Pruského království. V absolutistické monarchii nebylo žádoucí, aby se rozvíjela místa, která podporují svobodné myšlení.

„Národy a jejich vzdělávací systémy bezohledně zavrhnou v žíznivé touze po národním zisku dovednosti, jež jsou důležité pro to, aby udržely demokracii živou.“⁴⁶ Klíčovými pilíři demokracie jsou občanská uvědomělost, analytické myšlení, respekt k odlišným názorům a rozvíjení vlastního názoru nezávislého na někom jiném. Mohou nám toto zprostředkovat přírodní či technické vědy? Nemohou, protože jejich cíl je směřován naprosto opačným směrem. Právě humanitní vědy vyučované na fakultách filosofických, pedagogických, humanitních a sociálních studií učí své studenty, aby těmto pilířům přisuzovali důležitou váhu v dnešní společnosti. Proč však, když humanitní obory na univerzitách přispívají k občanské uvědomělosti a dalším důležitým aspektům, je jejich financování výrazně nižší? Proč některým oborům hrozí pomalý zánik?

„V době, kdy se jednotlivé země musí zbavit všech neužitečných věcí, aby zůstaly na světovém trhu konkurenceschopné, považují politici tyto obory jen za neužitečnou příkrasu, a ty tak rychle ztrácejí svoje místo v učebních plánech a také myslí a srdci rodičů i s dětmi.“⁴⁷ Kdo je oprávněn určit, že je obor nepotřebný či neužitečný? Vzdělání v dnešní době je silně ovlivněno stanoviskem politiků, kteří spravují naši zemi a kteří zhodnocují užitečnost z ryze ekonomického hlediska. Částečně se jim nelze divit, jedná se jim o prosperitu země, která bývá spíše vyjádřena materiálními výsledky vzdělávání a výzkumu než občanskou angažovaností a schopností formulovat svůj vlastní názor. Pokud existuje praktický nebo materiální výstup ze studia, abstraktní výstup ze studia je upozadován, protože není měřitelný. Tyto názory však nezůstávají pouze u politiků, ale právě prostřednictvím jejich výstupů v médiích se rozšiřují i do širší společnosti, která je přebírá za své.

⁴⁶ NUSSBAUM, Martha Craven. *Ne pro zisk: proč demokracie potřebuje humanitní vědy*. Přeložil Otakar VOCHOČ. *Dnešní svět*. Praha: Filosofia, 2017, s. 29. ISBN 9788070074893.

⁴⁷ Tamtéž s. 30.

„Existují nějaké předměty, které jsou samy o sobě užitečné nebo zbytečné? Odpověď je ne.“⁴⁸ Slovo užitečné je totiž dost relativní pojem, jelikož určitá věc je vždy něčemu nebo někomu užitečná. Uvedeno na příkladu, výsledky vědeckého výzkumu zabývajících se nalezením léku na určitou prozatím nevléčitelnou chorobu jsou irelevantní pro ty, co podnikají v zemědělství. Relevantní je to pro ty, kteří touto chorobou trpí nebo kteří se v medicíně vzdělávají a pracují ve zdravotnictví. Učit se filosofii bývá často považováno za zbytečné, protože tento obor v očích společnosti je natolik abstraktní, že žádný přelomový poznatek pro lidstvo pravděpodobně nepřinese. Ve skutečnosti pro mnoho lidí je učení se filosofii naprosto esenciální, protože chtějí této vědě hlouběji porozumět a orientovat se v ní. Proto nelze říci, že nějaký vědní obor je pro společnost neúčinný jen z toho důvodu, že se o něj daná osoba nezajímá.

Rozdělením oborů na užitečné a neúčinné se zdá, že idea univerzity je dnes spíše přežitkem minulých dob. Idea univerzity, která má spojovat všechny studenty a akademiky různých oborů, zprostředkovávat výuku a vlastní výzkum, vzájemnou kooperaci a dialog, je však v dnešní době důležitější než kdy dříve.

Argumentů pro tvrzení, že idea univerzity a samotná univerzita jsou dnes již přežitkem, může být několik. Dnes vzniká mnoho alternativních vysokých škol vedle univerzit a pokud by univerzity měly tak nezastupitelné místo ve společnosti, proč by vznikaly jejich další alternativy? Odpovědět si lze tím, že studijní programy na univerzitách pravděpodobně neodpovídají té představě, kterou má společnost. Souviset s tím může však i nárůst zájemců o studium na univerzitách, pro něž je potřeba vytvořit nové příležitosti ke studiu.

Ronald Barnett, emeritní profesor a filosof na Londýnské univerzitě, zastává ten názor, že idea univerzity a univerzita je přežitkem, protože už nezastává takové funkce jako v minulosti. „Univerzita žije v symbolickém světě, který si zčásti vytvořila sama, ale také proto, že její symboly rezonují hodnotami a nadějemi v širší společnosti.“⁴⁹ Barnett vyjadřuje myšlenku, že univerzita, jakou známe z historie, je mrtvá a nastává nový čas univerzit. V našich myslích však podle Barnetta přetrvávají symboly univerzity tehdejší, kdy byla považována za elitní vzdělávací instituci, přijímala zlomek uchazečů a kdy absolventi dosahovali nejvýznamnějších pozic ve společnosti. „Zatímco v minulosti byla univerzita

⁴⁸ GRAHAM, Gordon. *The Institution of Intellectual Values: Realism and Idealism in Higher Education*. Charlottesville, Va: Imprint Academic, c2005, s. 34. ISBN 1-283-44527-1.

⁴⁹ BARNETT, Ronald. *Realizing The University*. 1999. UK: McGraw-Hill Education, s. 19. ISBN 9780335202485.

*chápana tak, že existuje ve vlastním prostoru, nyní se má za to, že univerzita jako myšlenka je spojena se společností, ekonomikou a širším světem.*⁵⁰ Postmoderní univerzita je koncern, který se snaží vyjít všem svým uchazečům vstříc a nabývá zcela jiných hodnot, než si kladla za cíl původní myšlenka univerzity. Barnett se vyjadřuje i k ideji univerzity, jež už postrádá svůj původní smysl a dnes se podle něj jedná o ideu, která je neustále obnovována a transformována vnějšími vlivy a požadavky. Nikterak však nezpochybňuje úlohu univerzit v rámci rozvoji demokracie, kultury a vzdělávání, ba naopak vyjadřuje se k ní s velkou úctou.

Argumenty pro to, že idea univerzity i samotná univerzita je stále živá, zahrnují propojování vzdělávání a výzkumu uvnitř jednoho celku, jedné instituce bez nutnosti provádět tyto činnosti odděleně. Univerzity jako jediné nabízí mezioborové prostředí umožňující navzájem sdílet své znalosti a dovednosti, spolupráci akademiků napříč obory v rámci téže instituce, volnost studentů při zápisu předmětů, o něž mají mimo svůj obor zájem a chtějí se v něm zdokonalovat. Studium na univerzitách je oproti ostatním školám cenově dostupné pro všechny bez ohledu na věk a původ, proto se zde střetávají lidé různé generace a lidé různého původu. Univerzity zároveň však přispívají k budování demokratické společnosti, což vyplývá z onoho faktu, že univerzity si zachovávají svůj autonomní a samostatný charakter, kde mají lidé právo beztrestně šířit svoje myšlenky, a povzbuzovat se tak k vzájemným dialogům.

⁵⁰ BARNETT, Ronald. *Understanding The University: Institution, Idea, Possibilities*. Abingdon, Oxon: Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group, an Informa business, 2016, s. 17. ISBN 1-315-67824-1.

5 Idea univerzity dnes dle českých odborníků

Idea univerzity je tématem, o němž se hodně diskutuje, jak je uvedeno výše, primárně v zahraničí. Německo mělo při definici a promýšlení tohoto pojmu mnoho zdatných filosofů, dále tak idea univerzity byla předmětem anglických filosofů Johna Henryho Newmana a Michaela Oakeshotta. Z tohoto výčtu je patrné, že ideou univerzity se zabývaly zejména západní státy. Otázkou však je, jak nahlíží na pojem česká akademická obec. Je tato idea v dnešní době přežitkem, nebo je stále ještě živá? Jak nahlíží čeští akademici na univerzitu a kde vidí její nedostatky?

Výchozím zdrojem pro tuto kapitolu bude kniha *Idea univerzity z české perspektivy*⁵¹. Jedná se o dialogy pana profesora Jiřího Hanuše, který si do dialogů vybíral české odborníky napříč různými univerzitami a odlišnými generacemi, jelikož si byl vědom, že právě tyto základní aspekty mohou sehrát důležitou roli při rozdílném vnímání pojmu idea univerzity.

Prvním odborníkem, s nímž Hanuš vede konverzaci, je pan profesor Stanislav Balík, který v současné době působí jako děkan Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Pan profesor Balík je zastáncem toho názoru, že idea univerzity, jakou známe z historie, ještě nevymřela. Svůj názor zakládá na tvrzení, že přetrvaly přinejmenším alespoň dvě touhy, a to přesněji touha po hlubokém vniknutí do jednoho preferovaného oboru a zároveň touha po co nejširším možném vzdělání, které následně poskytne studentovi vhled do souvislostí s oborem spojených.⁵² Problémy však spatřuje v autonomii a svéprávnosti univerzit, jelikož problémy týkající se autonomie se pojí s financováním. Stát peníze univerzitě poskytuje, ovšem požaduje po ní na oplátku, aby tyto peníze byly využity efektivně a na užitečné věci. Zjednodušeně lze říci, že si politici a stát představují určitý materiální výsledek. Výsledky abstraktní, které současné době nepomohou, jsou nežádoucí. Tento problém je pro univerzity stěžejní. Peníze sice dostávají, ale očekává se od nich splnění daných požadavků. Je ovšem toto nastavení financování správné? Je univerzita za takto stanovených podmínek reálnou autonomní institucí? Lze tento problém s financováním vyřešit?

⁵¹ HANUŠ, Jiří. *Idea univerzity z české perspektivy: rozhovory s Jiřím Hanušem = The idea of a university from a Czech perspective: conversations with Jiří Hanuš*. Přeložil Graeme DIBBLE. Masaryk University conversations. Brno: Masarykova univerzita, 2021. ISBN 9788021097629.

⁵² HANUŠ, Jiří. *Idea univerzity z české perspektivy: rozhovory s Jiřím Hanušem = The idea of a university from a Czech perspective: conversations with Jiří Hanuš*. Přeložil Graeme DIBBLE. Masaryk University conversations. Brno: Masarykova univerzita, 2021, s. 15. ISBN 9788021097629.

Pan docent Petr Dvořák, odborník působící ve Filosofickém ústavu Akademie věd České republiky, pojímá dialog s panem profesorem Hanušem od počátku jako pojednání o pojmu idea univerzity z hlediska historického. Odkazuje se na dva ideály, přesněji ideály univerzity Wilhelma von Humboldta a Johna Henryho Newmana. Svůj názor na to, zdali idea univerzity ještě v současné době přetrvává, neformuluje. Zmiňuje ovšem, že existují tři znaky, které by měly charakterizovat vzdělání na univerzitách. Univerzity by měly předat studentům univerzální nadhled, dále by měly aktivně zapojovat studenty do objevování pravdy, a nakonec by měly vštěpovat studentům základní hodnoty občanského a kulturního charakteru.⁵³ Stejně jako pan profesor Balík vidí Dvořák problém ve výzkumných tématech a formách výsledku. Hovoří o problému financování badatelů, kteří jsou k získání grantů limitováni právě formami výsledků a aktuálními trendy ve výzkumu.

Dalším odborníkem, jenž se vyjádřil k ideji univerzity, je doktor Jakub Jirsa, který mimo jiné vydal sborník s texty pod názvem *Idea univerzity*, které se zabývají právě tématy spojenými s touto ideou. Název pro tento sborník byl přejat od Johna Henryho Newmana a jeho přednáškového cyklu *The Idea of a University*.⁵⁴ Jirsa v rozhovoru s Jiřím Hanušem čerpá z myšlenek Newmana, kdy zdůrazňuje, že univerzita považovala poznání za cíl. Jirsa se neomezuje však pouze na myšlenky tohoto teologa, ale vyzdvihuje i myšlenku Wilhelma von Humboldta, zejména tu, že univerzita je prostředím, kde se střetává výuka s výzkumem a naopak. Jirsa zde zdůrazňuje, že univerzita není jen institucí, kde je prováděn výzkum a není také institucí, kde se studentům pouze vědění předává.⁵⁵ Na autonomii univerzity pohlíží ze dvou perspektiv, tou první je perspektiva ideová a tou druhou je perspektiva materiální. Perspektivou materiální myslí financování univerzit. Jirsa uznává, že univerzity fungující v soudobé společnosti jsou pod jistým tlakem, a to z toho důvodu, že společnost může v případě problémů, se kterými se aktuálně potýká, klást požadavky ohledně předmětu jejich zkoumání.

⁵³ HANUŠ, Jiří. *Idea univerzity z české perspektivy: rozhovory s Jiřím Hanušem = The idea of a university from a Czech perspective: conversations with Jiří Hanuš*. Přeložil Graeme DIBBLE. Masaryk University conversations. Brno: Masarykova univerzita, 2021, s. 27. ISBN 9788021097629.

⁵⁴ NEWMAN, John Henry. *Idea univerzity*. Přeložil Daniel SOUKUP. Thesaurus (Krystal OP). Praha: Krystal OP, 2014. ISBN 978-80-87183-67-0.

⁵⁵ JIRSA, Jakub. Pandemie koronaviru působí jako urychlovač. In: HANUŠ, Jiří. *Idea univerzity z české perspektivy: rozhovory s Jiřím Hanušem = The idea of a university from a Czech perspective: conversations with Jiří Hanuš*. Přeložil Graeme DIBBLE. Masaryk University conversations. Brno: Masarykova univerzita, 2021, s. 91. ISBN 9788021097629.

I když je zde zmíněno pouze několik odborníků, lze na tomto malém vzorku vypořádat, že idea univerzity stále přežívá. Ovšem bude nutné tuto ideu nadále rozvíjet, připomínat si její podstatu a její úskalí a nenechat se strhnout různými ideologiemi a pochybami ve společnosti o významu univerzit a oborů, které se na nich vyučují. Co se týče autonomie univerzit, jedná se o velmi problematickou situaci. Jak zmínili všichni uvedení akademici, je klíčovým problémem financování. Pokud do něčeho společnost či stát investuje, očekává, že ona instituce bude plnit jejich požadavky. Není to ale poté v rozporu s onou nezávislostí a samostatností? Inu, financování je jistě jedním z témat, kterými se univerzity budou muset komplexněji zabývat.

Mezi další odborníky, kteří se ideou univerzity v českém prostředí zabývali, patří bezpochyby pan profesor Radim Palouš a pan docent Jiří Fiala.

Profesor Radim Palouš, filosof a pedagog, rozebírá termín „*alma mater*“, kterým se univerzita často označuje. Jedná se o spojení adjektiva *alma*, což překládáme jako živná či plodná, zatímco substantivum *mater* lze přeložit jako matka. Slovní spojení *alma mater* tedy v překladu znamená živná matka. Proč se ale univerzity označují tímto latinským pojmem? Univerzita představuje matku pro všechny studenty a akademiky pohybující se v jejich kruzích, a to v tom smyslu, že zajišťuje jejich vzdělání a jejich rozvíjení ve vybraných oborech. Toto pojmenování vzniklo pomocí metafory – matka má ráda své potomstvo a chce pro ně to nejlepší, to samé chce univerzita pro své svěřence. *Alma* ve slovním spojení, jak bylo již výše uvedeno, symbolizuje plodnost, živost. Plodností či živostí se myslí kooperace mezi jednotlivými obory, vzájemná komunikace mezi studenty a akademiky, kteří ještě neustrnuli v kladení dotazů a hledání nových směrů poznání ve svých oborech. Dohromady tedy spojení *alma mater* vyjadřuje vztah univerzity ke studentům, kterým poskytuje možnost vzdělání a bádání, avšak zároveň prostor, kde stále probíhá dialog a diskuze.

Palouš si klade otázku: „*V čem tedy spočívá vysokost vysoké školy?*“⁵⁶ Ze soudobého hlediska bychom si pravděpodobně odpověděli, že se jedná o instituci, kam se lze dostat po dokončení předchozích stupňů studia, tj. po dokončení mateřského, základního a středoškolského studia. Postupně si v těchto institucích osvojujeme základní znalosti a dovednosti potřebné pro život, pro výkon svého budoucího zaměstnání. Vysokost vysoké školy spočívá v tom, že v těchto institucích přibývá badatelského pochybování

⁵⁶ PALOUSH, Radim. Univerzita jakožto vysoká škola. In: FIALA, Jiří. *Obnova ideje univerzity: soubor statí o významu a postavení univerzity v současném světě*. Praha: Karolinum, 1993, s. 181.

a zkoumání.⁵⁷ Palouš nadále vidí problém v proměně povahy univerzity. Vedle univerzit vzniká obrovské množství odborných vysokých škol, což vede k ústupu univerzit. Nelze tímto tvrzením však říci, že univerzita postrádá odbornost, která by byla dána do vínku pouze odborným vysokým školám. Univerzita musí ve své podstatě být institucí, jež poskytuje odborné vzdělání a zprostředkovává svým studentům nadhled. Student univerzity se nemůže učit po vzoru středoškolského studia, tj. nemůže se učit pouze ze skript a následně nemá být zkoušen na základě předem daných otázek. „*Má-li být absolventem školy univerzitního typu, je nutno studenta uvádět do současného pohybu vědy v jeho oboru.*“⁵⁸ Na tomto tvrzení lze pozorovat přítomnost pojmu *alma* tedy živný. Skripta, ze kterých by se měl student učit, mohou být často zastaralá, doba se totiž neustále posunuje a s posunem doby se neodlučitelně pojí i posun ve vědě. To, co bylo revoluční včera, už dnes být nemusí. Přichází nové metody a nové poznatky, které učebnice a skripta nejsou schopné včas pojmout. Palouš zdůrazňuje, že univerzita je významnou institucí, její poslání je nevyčísitelné a její významnost bude do budoucna pouze stoupat. Z toho důvodu je třeba tradici univerzity pečlivě uchovávat.

Dalším odborníkem je analytický filosof a matematik, docent Jiří Fiala, který se ideou univerzity zabýval ve svém sborníku uvedeným pod názvem *Obnova ideje univerzity*. Publikoval zde mnoho textů a statí známých filosofů, kteří nad tématem univerzity uvažovali a snažili se o formulaci ideje univerzity a souvisejících pojmů. Sám Fiala je autorem stejnojmenného textu *Obnova ideje univerzity*, v němž hovoří o vztahu vzdělanosti a demokracie, obnově ideje univerzity a v neposlední řadě také o výuce filosofie. Pojem obnova souvisí s porevolučním obdobím, kdy se na světlo dostávají otázky o místě, které univerzita ve společnosti zaujímá, a o postavení univerzity. Univerzity v době totalitních režimů byly značně omezovány, a dokonce i zavírány. Všechny tyto faktory vedly k odchodu vědců a učitelů a nastolení nového řádu univerzit, kdy se očekávalo, že univerzity a vysoké školy budou poskytovat vzdělání poslušným specialistům, jež budou pracovat ve prospěch státu. Po revoluci, kdy už univerzita nebyla politicky řízenou institucí, bylo nutné ji reorganizovat. Jednalo se o obměnu obsazení a návrat vědců a učitelů, kteří během restrikcí nemohli či nechtěli působit. Univerzita prošla také velmi rychlou změnou v získání ztracené autonomie. Byly však tehdy univerzity připravené na tak velmi rychlý přechod mezi

⁵⁷ PALOUŠ, Radim. Univerzita jakožto vysoká škola. In: FIALA, Jiří. *Obnova ideje univerzity: soubor statí o významu a postavení univerzity v současném světě*. Praha: Karolinum, 1993, s. 182.

⁵⁸ Tamtéž, s. 184.

řízeností a autonomií? Mohly tento přechod zvládnout bez poskvrny? Fiala si byl vědom, že tento přechod nemůže zůstat bez poskvrny, jelikož tento přechod mohl znamenat radikální úpadek a následný rozklad univerzity. Dle Palouše „*Univerzita musí být opět všezahrnujícím celkem (Jaspersovo das Umgreifende) a nikoli slepencem různých specializovaných škol zastřešeným jen společným názvem.*“⁵⁹ Toto tvrzení zdůrazňuje takové spojení všech učitelů a studentů napříč různými fakultami a katedrami, aby všichni společně svým myšlením a působením směřovali k pravdě a poznání. Nicméně všechny tyto cesty by měly mít stejnou váhu a jedna cesta by neměla být upřednostňována před těmi dalšími.

⁵⁹ FIALA, Jiří. Obnova ideje univerzity. In: FIALA, Jiří. *Obnova ideje univerzity: soubor statí o významu a postavení univerzity v současném světě*. Praha: Karolinum, 1993, s. 112.

6 Úloha univerzity pro společnost

V úvodu této kapitoly je nutno vymezit, čím je univerzita pro společnost důležitá a co může současné společnosti přinést.

*„O univerzitě lze smysluplně uvažovat jen tehdy, chápeme-li ji jako instituci a prostor, v kterém se badatelé a vyučující věnují poznání v jeho jednotlivých oborech a s výsledky seznamují občanskou společnost.“*⁶⁰ V čem tkví užitečnost univerzity? Samozřejmě již výše zmíněnou výukou a výzkumem. Ale je toto její jediná užitečnost? Výuka a výzkum má obrovský podíl na tom, proč se univerzitě říká univerzita, o tom nelze diskutovat. Právě prostřednictvím příslušníků univerzity se společnost dozvídá o výsledcích dosažených na univerzitách. *„Je to vize, ve které je třeba znovu projednat hranice toho, kdo je uvnitř a kdo je mimo univerzitu, a to v některých ohledech dost dramaticky. To musí jít nad rámec toho, aby bylo zajištěno, že univerzity jsou místem, kde je veřejnost vítána a může přijít, aby pochopila, co vidí lidé uvnitř univerzity.“*⁶¹ Z toho důvodu univerzity pořádají pro občanskou společnost veřejné přednášky, publikují svá zjištění v knihách, časopisech a v médiích. Univerzita, která se nezaměřuje pouze sama na sebe a je otevřená veřejnosti, přináší společnosti mnoho benefitů a hraje klíčovou roli v rozvoji prosperující společnosti.

*„Úlohu univerzity lze tedy vymezit bádáním, výukou a vzděláním (výchovou).“*⁶² Univerzitu lze tedy definovat jako instituci, která má za úkol podnítit badatelskou činnost svých akademických pracovníků, ale také svých studentů. Dále poté své studenty vzdělávat, prostřednictvím pedagogů a předávat nabyté zkušenosti z působení v oboru a vychovávat. Tyto tři základní pilíře přispívají k rozvoji vědeckého poznání, přípravě studentů na jejich budoucí povolání a formování další generace akademických pracovníků a badatelů. *„Spojení mezi výukou a výzkumem je proto nejen životně důležité pro energickou výuku a zajištění integrity znalostí, nýbrž je to také způsob, jak zajistit, aby samotní učitelé zůstali energičtí a zapojení.“*⁶³ Co je přínosem pro učitele při propojování výuky a výzkumu v jejich hodinách? Propojení výuky a výzkumu má význam nejenom pro studenty, kteří jsou kromě pasivního poslouchání výkladu nuceni aktivně nad tématy uvažovat a hledat různé postupy

⁶⁰ BRANDT, Reinhardt. K čemu ještě university? A jaké? In: JIRSA, Jakub, ed. *Idea univerzity*. Praha: Academia, 2015. XXI. století, s. 139. ISBN 978-80-200-2375-9.

⁶¹ HOLMWOOD, John. *A Manifesto for the Public University*. London: Bloomsbury Academic, 2011, s. 50. ISBN 1-84966-643-1.

⁶² JIRSA, Jakub, ed. *Idea univerzity*. Praha: Academia, 2015. XXI. století, s. 52. ISBN 978-80-200-2375-9.

⁶³ HOLMWOOD, John. *A Manifesto for the Public University*. London: Bloomsbury Academic, 2011, s. 47. ISBN 1-84966-643-1.

řešení, ale také pro učitele. Učitelé propojováním výuky a výzkumu při vzdělávání svých studentů předávají svůj zápal pro obor, nachází nová řešení, na která sami ani nepomysleli a inspirují studenty k dalšímu studiu. Učitel může také díky tomuto propojení vést semináře dynamičtěji, což vede k větší pozornosti studentů.

6.1 Bádání

„*V univerzitním životě učitelů a žáků je nejmocnějším podnětem touha po vědě.*“⁶⁴ Touha po vědě je hnacím motorem jak u učitelů, tak u studentů. Učitelé a akademici se snaží dále vzdělávat a přicházet na další poznatky, provádět výzkumy, a být tak přínosnými pro rozvoj svého oboru. Studenti s nástupem na univerzitu dychtí po nabytí nových vědomostí, pokládají dotazy svým učitelům a zabývají se odbornou literaturou. Snaží se od svých učitelů získat tolik informací o tématech, kterými se na přednáškách a seminářích zabývají, aby následně to, co se na univerzitě naučí, mohli aplikovat v budoucnu, ne již na akademické půdě, ale v reálném světě a následně tyto znalosti šířit dále. Univerzity se proto nezaměřují čistě na teoretický základ, ale i na aplikaci získaných poznatků do praxe a o názorné ukázky, které sehrávají důležitou roli v rozvíjení znalostí studentů. Univerzita z tohoto důvodu nevyužívá pouze přednášky, kde pedagog vysvětluje principy výhradně teoreticky, ale i semináře, kde má pedagog možnost interagovat s menším počtem studentů. Může se tak zaměřit na jednotlivá témata blíže a pokud to obor umožňuje, hojně se využívají i semináře probíhající v laboratořích. Často ti studenti, kteří mají o svůj obor opravdu velký zájem a chtějí se neustále zdokonalovat, mají dokonce možnost se participovat v různých výzkumných týmech.

6.2 Výuka

Výuka na univerzitách zahrnuje primárně formu přednášek, seminářů, praxí v odborných střediscích či laboratorní cvičení a terénní výzkumy. Cílem výuky je předat informace studujícím, také poskytovat podporu jejich kritickému myšlení a schopnosti aplikovat nabyté zkušenosti do svého profesního života.

Učební proces zahrnuje různé způsoby předávání znalostí. Při přednáškách učitelé předávají informace velkému množství studentů formou výkladu často provázeného prezentacemi. Semináře slouží k aktivnější formě výuky, oproti přednáškám semináře navštěvuje menší

⁶⁴ JIRSA, Jakub, ed. *Idea univerzity*. Praha: Academia, 2015. XXI. století, s. 54. ISBN 978-80-200-2375-9.

počet studentů, což umožňuje aktivní zapojení do výuky a možnost diskuze o získaných poznacích. Laboratorní cvičení a terénní výzkumy slouží k praktickému procvičování znalostí v určité oblasti.

Výuka se musí přizpůsobovat technologickému pokroku a držet krok s moderními trendy. Z toho důvodu jsou využívány nejrůznější online platformy, virtuální učebny, e-learningy a další moderní nástroje obohacující proces výuky. V současné době nástupu umělé inteligence, mají sice studenti možnost si informace zjišťovat skrze tyto platformy, a tak nebyt zcela závislí na akademických pracovnících, nicméně umělá inteligence se v mnoha věcech stále ještě může mýlit, a proto je nutné si získané informace ověřovat. Navíc umělá inteligence není ještě plně schopna nahradit lidský element a často ani odborníky ve svém oboru. Tyto platformy, e-learningy, virtuální učebny, úložiště však usnadňují studentům studium, protože k učivu mají přístup kdykoliv a odkudkoliv.

6.3 Vzdělání

Univerzita není jenom místem, kde se studenti učí, ale také místem, kde se formují schopnosti a dovednosti studentů a kde si studenti propojují různé poznatky, analyzují je a tvoří si o nich vlastní závěry. Univerzita však veškeré vědění studentům předat nemůže, a proto je nutné, aby se studenti dále vzdělávali ve formě samostudia. Univerzita by měla naučit studenty, které zdroje jsou k samostudiu vhodné a důvěryhodné. Také by je měla naučit, jak v samostudiu postupovat, jaké metody zvolit a kde hledat ony relevantní zdroje informací. Vzdělávání na univerzitě nepřipravuje studenty pouze na budoucí povolání, připravuje je také na život samotný. Na univerzitách se studenti neučí jenom svému oboru, ale také se učí vzájemné spolupráci, komunikaci a přizpůsobivosti svému okolí, jež v budoucnosti budou hojně využívat. Dále se na univerzitě učí i prezentačním dovednostem, což zužitkují jak v profesním, tak i v osobním životě. Nelze opomenout, že univerzita je místem, kde se setkávají studenti z různých oborů, zemí a jazyků. Jejich komunikace je vzájemně obohacující.

7 Mezioborovost na univerzitě

Mezioborovost, známá také jako interdisciplinarita, představuje přístup k poznání, které propojuje poznatky a metody z různých vědních disciplín pro komplexní řešení a pochopení složitých témat a problémů. Monodisciplinární přístup, zaměřený na studium a výzkum v rámci jednoho oboru, se ukazuje jako nedostačující pro stále více se globalizující svět a společnost, kde žádný obor již nestojí samostatně. Vědní obory se navzájem prolínají, ovlivňují se navzájem, a vytvářejí tak síť vzájemných závislostí. Je však mezioborovost takto všemocným nástrojem pro vyřešení každého problému, se kterým se setkáme? „*To neznamena, že nadměrně používaný termín interdisciplinarita je lékem na všechny neduhy, ale znamená to, že lepší a skutečné vztahy mezi obory musí být součástí základu pro integrované kritické perspektivy, které, jak věříme, univerzity nabídnout mohou.*“⁶⁵ V mezioborovosti se nejedná o pouhé spojení sil dvou oborů, kam každý přispěje svými metodami a znalostmi. Pro mezioborovost je klíčové pochopení souvisejícího oboru a následná úzká spolupráce. Pro správnou mezioborovou spolupráci je esenciální pochopení převzaté metody a znalost základních souvislostí, kterými jsou vědní obory propojeny.

7.1 Smysl filosofie a humanitních věd pro mezioborovost

Filosofie jako disciplína zabývající se otázkami bytí, jsoucna a poznání vnáší do akademického prostředí univerzity a mezioborovosti svoji jedinečnou perspektivu. Často se však můžeme setkávat s otázkami, zdali mají filosofie a humanitní vědy nějaký smysl nebo dokonce přínos pro technická a přírodovědná odvětví.

Aristoteles, antický filosof, zabývající se nejenom filosofií, ale také dalšími vědami, jako například fyzikou či biologií, rozdělil během svého života filosofii na dva základní pojmy – *proté filosofia* a *fysika*. *Proté filosofia* překládáme jako první či vlastní filosofie, která je ekvivalentem oboru metafyzika, což je pojem týkající se otázky bytí. Pojem *fysika* je překládán jako věda. Vědou Aristoteles myslel obor, který se zabývá hmotnou stránkou skutečnosti. Fysika se nadále v průběhu století dělila na další přírodovědecké obory, největší rozmach však zaznamenala až na počátku novověku. Přírodovědné obory se tedy postupem let vymaňovaly z vlivu filosofie, až se od ní zcela oprostily.

⁶⁵ HOLMWOOD, John. *A Manifesto for the Public University*. London: Bloomsbury Academic, 2011, s. 51. ISBN 1-84966-643-1.

„Obrazně pak vyjádřeno, vzájemný vztah speciace – integrace věd zároveň zaklenuje při dalším vývoji rozšiřující trhlinu mezi navzájem se vzdalujícími disciplínami, jež přitom vycházejí z původně společného a jednotného základu některého z ‚velkých oborů‘.“⁶⁶ Dalšími důležitými pojmy, jež se pojí s touto problematikou, jsou pojmy speciace a integrace. Speciací je v tomto kontextu myšleno zaměření na již konkrétní oblast dané disciplíny. Jako příklad z přírodních věd lze uvést například přírodovědecký obor chemie a jeho speciace – biochemie, elektrochemie, geochemie, anorganická chemie a organická chemie. Zástupcem z věd humanitních je kupříkladu sociologie a její další dělení na sociologické disciplíny – kulturní sociologie, sociologie umění, sociologie sociálních tříd, sociologie výchovy a vzdělání. Pokud se ovšem budeme zabývat odvětvím zvaným bioetika, setkáme se zde se speciací ze dvou různých druhů věd, a to jak humanitních, tak i přírodních. Otázka, která se zde nabízí, se týká toho, zdali taková věda náleží do věd humanitních či zcela spadá do věd přírodních. Bioetika je odvětvím etiky, jež zahrnuje zkoumání lidského chování v souvislosti s otázkami medicíny týkající se lidského života. Tento obor nemůžeme zcela zařadit do věd humanitních, ani věd přírodních, protože se jedná o obor interdisciplinární. „*Interdisciplinarita je pak tím užitečnější a zajímavější, jedná-li se o společným problematem spojený a provázaný vztah mezi disciplínami, jež jsou si vzdáleny svými východisky a odlišnou látkou svého zkoumání...*“⁶⁷ Interdisciplinarita se velmi úzce pojí s pojmem integrace, nicméně tyto pojmy nelze považovat za synonyma. Interdisciplinarita je spolupráce mezi různými obory věd, zaměřuje se na znalosti z několika oborů. Integrace znamená spojování různých metod či znalostí z různých oborů, které společně tvoří jednotný celek. Integrace často bývá nástrojem interdisciplinarity, jelikož, pokud využíváme metody z různých oborů věd, vytváříme podmínky pro interdisciplinární přístup k dané problematice. Typickým interdisciplinárním oborem je právě filosofie, kterou Aristoteles za svého života rozdělil na *proté filosofia* a *fysika*, tj. vlastní či první filosofie a věda.

„*Má-li filosofie najít svůj smysl, pak bude muset být opět jakousi základní vědou, tak, jak jí bývala od počátku univerzitního školství, kdy se bez filosofických znalostí o člověku neobešel nikdo, kdo by chtěl pochopit sebe a svůj studovaný obor.*“⁶⁸ Budeme-li hledat smysl filosofie

⁶⁶ NUSKA, Bohumil. Speciace a integrace v rámci interdisciplinarit. In: KRÁMSKÝ, David (ed.). *Univerzita a mezioborovost. Res humanae*. Liberec: Bor, 2007, s. 23-24. ISBN 9788086807690.

⁶⁷ Tamtéž s. 24.

⁶⁸ PODZIMEK, Michal. Smysl filosofie pro mezioborovost. In: KRÁMSKÝ, David (ed.). *Univerzita a mezioborovost. Res humanae*. Liberec: Bor, 2007, s. 59. ISBN 9788086807690.

pro všechny obory napříč humanitními, přírodními a technickými vědami, zjistíme, že největší roli sehrává filosofie právě pro obory ryze humanitní. Otázkou je, jestli má výuka filosofie význam i pro další druhy věd, jako jsou kupříkladu vědy přírodní či technické. Filosofie od počátku vzniku prvních předchůdců dnešních škol a univerzit počínaje tedy 4. stoletím př.n.l., kdy vznikla Academia Platonica, měla nezastupitelné místo, jelikož poskytovala základní dovednosti a znalosti pro studium a pochopení dalších oborů. Filosofie poskytuje člověku nejenom prostředky k pochopení oboru, v němž se člověk pohybuje, nýbrž i k pochopení člověka samotného, jeho lidské podstaty, morálních hodnot a v neposlední řadě i pojmů dobra a zla. Filosofie by měla představovat základní kámen studia na akademické půdě v jakémkoliv oboru, její základy by se měly po vzoru antiky opět zanést do výuky, aby se šířilo povědomí o lidství a jeho základních tématech a věnovat se otázkám o hodnotách a o podstatě lidské bytosti. Smysl filosofie pro technické obory spočívá v úvahách o rozvoji vědy a techniky, jejich dopadu na lidskou identitu, významu člověka v oblasti technologií, etických dopadech technologií na člověka a také o postavení člověka ustupující s nástupem nových technologií. Pro přírodní vědy má filosofie smysl v otázkách prostoru, času, existence či reality. Také má smysl při učení se o různých přístupech a paradigmattech, která provázela vývoj onoho studovaného oboru.

Humanitní vědy společně s filosofií napomáhají kritickému myšlení prostřednictvím zkoumání myšlenek, argumentů, které jsou před člověka postavené. Zamýšlení nad argumenty a svými názory poskytuje objektivní pohled na informace, které následně lze vyhodnotit jako relevantní či irelevantní. Významnou úlohu pro rozvoj kritického myšlení hrál filosof, fyzik a matematik René Descartes, který v 17. století vyzdvihoval myšlenky racionalismu. Vzhledem k faktu, že Descartes byl nejenom filosof, ale i matematik a fyzik, promítal své myšlenky z přírodních věd do věd humanitních. „*A když jsem pozoroval, kolik různých mínění mohou učení mužové zastávat o jedné a téže věci a že už neexistuje jediné mínění, které by bylo pravdivé, pokládal jsem téměř za nesprávné všechno, co bylo jen pravděpodobné.*“⁶⁹ Descartes tímto výrokiem vyjadřuje své pochybnosti o spolehlivosti lidského poznání, jelikož každý vnímáme stejnou problematiku z různých perspektiv a je zde zdůrazňována i pluralita názorů. Po vzoru matematiky hledal Descartes ve filosofii pevný základ, ke kterému se budou moci v případě pochybností vracet a který jim poslouží

⁶⁹ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Knihovna novověké tradice a současnosti. Praha: OIKOYMENH, 2016, s. 20. ISBN 978-80-7298-212-7.

jako nezpochybnitelný bod v jejich úvahách. Jádrem této jistoty byl výrok *Cogito ergo sum* neboli *Myslím, tedy jsem*, kdy, pokud je tato věta vyslovena, je nutně pravdivá. Ve svém díle *Rozprava o metodě* definoval čtyři pravidla týkající se problematiky poznání. První pravidlo se řídí myšlenkou, že nikdy nemáme nic přijímat jako pravdivé, tj. vyhnout se bezprostřední zaujatosti a ukvapenosti, když se setkáme s problematikou poprvé. Druhé pravidlo se řídí principem analýzy – problém rozdělit do co nejvíce menších částí a těmi se poté jednotlivě zabývat. Třetí pravidlo spočívá v postupu od nejjednoduššího po nejsložitější. Nejprve je nutno zaměřit se na jednoduchý problém a následně se pomalu propracovávat k problémům složitějším. Čtvrté pravidlo lze pojmenovat syntézou, a to z toho důvodu, aby se na žádnou část problematiky nezapomnělo. Zcela jistě jsou myšlenky Descarta stále aktuální, v dnešní době je nanejvýše potřebné, aby se na problémy nereagovalo impulzivně a bez přemýšlení a aktivně se dohledávaly další potřebné informace, aby se předcházelo nedorozuměním. Rozdělení problematiky na části umožňuje hlubší vhled na každou složku samostatně. Docházíme tak k řešením, která plynou z vhledu na jednu část problému bez rozptylování celkové problematiky. Třetí Descartovo pravidlo by mělo být pro lidstvo esenciální, často jsme totiž jako lidstvo postaveni rovnou před ten nejsložitější problém. Pokud bychom se ovšem jako první podívali na nejjednodušší část oné problematiky, dodalo by nám to sebevědomí a pravděpodobně i postup pro řešení problému složitějšího. Poslední pravidlo sumarizace všechna předešlá pravidla shrnuje a umožňuje nám z předešlých kroků ustanovit nějaký obecný vzorec, který nám z dané problematiky vyplývá a dává nám tak pohled na problém v celém svém světle bez ukvapenosti a s rozvážností.

Humanitní vědy můžeme definovat jako obory zabývající se zkoumáním člověka, jeho myšlením a chováním, s čímž souvisí studium kultury. Humanitní vědy si kladou za cíl porozumět jevům souvisejícím s člověkem a jeho existencí, jeho jazyku a historii. Mezi humanitní vědy řadíme antropologii, filosofii, historii, teologii, lingvistiku, filologii, etiku a umění. Jaké je poslání humanitních věd a co za znalosti a dovednosti lidstvu přinášejí? Vysvětleme si jejich přínos na jedné z věd, na etice. Jedná se o důležitý obor pro člověka, který interaguje s dalšími lidmi, ať se jedná o komunikaci v rodině či v pracovním prostředí. Lidem vštěpuje zásady vzájemného respektu, vlastní zodpovědnosti, empatie a spravedlnosti. Člověk je *zoon politikon*, tedy tvor společenský. Údělem člověka je komunikace s ostatními lidmi a pohyb ve společnosti. Etika nám může napomoci k mezilidské komunikaci, porozumění hodnotám, nejen těm, které uznává společnost kolem nás, ale i hodnotám uvnitř nás samotných. Co je dobré a co je špatné? Je naše morální jednání

správné a máme správně nastavenou morálku? Jsme my jako lidstvo nadřazeni ostatním formám života na Zemi či nikoliv? Co v nás pohání touhu ostatním lidem pomáhat a proč jsme empatičtí? Jak bychom vypadali, kdyby z nás vyprchaly veškeré emoce a pocit sounáležitosti? Takové otázky bychom si měli pokládat a zamýšlet se nad nimi v průběhu celého života.

Filosofie a humanitní vědy přináší do akademického prostředí neocenitelný přínos, ačkoliv jsou často tyto obory hluboce opomíjeny mnoha odvětvími věd. Proč ovšem ostatní obory filosofii a humanitní vědy opomíjí? *„Důvodem pro zapomenutí filosofie jako významného oboru sociální reprodukce byla nejen politická situace, ale i to, že období technického rozvoje se všude zdůrazňuje především věda a vědeckost.“*⁷⁰ V 19. a 20. století prošel celý svět řadou převratů, válek a totalitních režimů, kdy matematické, přírodní a technické vědy slibovaly konkrétní výsledky a aplikaci do praxe, zatímco filosofie a její výstupy byly ryze abstraktní. Vědy s viditelnými výsledky se staly z tohoto důvodu pro mnohé důležitější než filosofie, kterou společnost odsunula do pozadí.

Jejich přínos spočívá v poskytování různých perspektiv při nahlížení na věci a problémy před nás postavené, kritické myšlení, reflexi našeho jednání a činů. Celkově hrají nezastupitelnou roli při rozvoji našeho poznání a chápání a neměly by z tohoto důvodu být podceňovány a označovány za nepotřebné.

⁷⁰ PEŠKOVÁ, Jaroslava a Ladislava SCHŮCKOVÁ. *Já, člověk: jak dělat vědu o člověku dnes a zítra*. Praha: SPN – Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 32. ISBN 80-04-21766-4.

7.2 Problém s mezioborovostí na univerzitě

V úvodu této podkapitoly si musíme položit několik otázek, na něž budeme hledat odpověď. Jak lze definovat mezioborovost a kde jsou hranice jednotlivých oborů? Proč je mezioborovost důležitá a jaké zastává místo ve výuce a v bádání? Jaké výhody plynou z propojování různých oborů na akademické půdě? S jakými problémy se mezioborovost potýká? Jaké jsou bariéry mezioborovosti?

*„Mluví se o tom, že mezioborové vědění je věděním provazujícím vědění různých, mnohdy heterogenních oborů.“⁷¹ Mezioborovost funguje jako spojnice vědomostí a přístupů z různých oborů k dosažení optimálních výsledků, znalostí a kompetencí řešit problémy. „Uvažujeme-li o integraci znalostí, zejména znalostí různých oborů a disciplín, máme obvykle na mysli řešení složitých problémových situací při výzkumu, rozhodování a posuzování problémů s lidským zdravím, s problémy udržitelného vývoje a zachováním přijatelného životního prostředí při volbě, rozhodování a posuzování velkých investičních akcí a složitých technických řešení.“⁷² Jednotlivé vědy řeší určitou problematiku svými vlastními metodami a přístupy. Pokud se ovšem jedná o mezioborové řešení určité problematiky, každá ze zúčastněných stran přináší svůj pohled na věc a následně společně své nápady a metody interagují a jejich výsledky jsou navzájem propojovány. Zde vyvstává jedna zásadní otázka. Když lze aplikovat metody dvou zcela nezávislých oborů na danou problematiku, kde se tedy nachází jejich hranice? Hranice oborů, jak je známe dnes, se opírají o historický vývoj, a to přesněji o Aristotelovo rozdělení na *proté filosofia* a *fysika*. Fyzika, chemie, matematika, filosofie, etika, rétorika tvořily jednotný celek, který byl rozdělen. Nicméně postupem času se filosofie a fyzika začaly dále dělit na specializované oblasti, což je z hlediska hlubšího pochopení jednotlivých odvětví naprosto pochopitelné. Nepochopitelným se nám však může zdát fakt, že takovým rozdělením na konkrétní oblasti jednotlivých věd ztrácíme možnost vnímání souvislosti podobného oboru, avšak specializovaného na zcela jinou problematiku, tj. schopnost podívat se na problém komplexněji. V dnešní době se ovšem více a více prosazuje mezioborová spolupráce.*

⁷¹ KRÁMSKÝ, David. Mezioborovost jako hledání jednotného východiska. In: KRÁMSKÝ, David (ed.). *Univerzita a mezioborovost*. Res humanae. Liberec: Bor, 2007, s. 10. ISBN 9788086807690.

⁷² TONDL, Ladislav. Interdisciplinarita. In: KRÁMSKÝ, David (ed.). *Univerzita a mezioborovost*. Res humanae. Liberec: Bor, 2007, s. 17. ISBN 9788086807690.

Proč se tedy opět vracíme k provázanosti oborů, když jsme je postupem času zaškatalkovali na vědy ryze přírodní, technické, společenské a humanitní? A z jakého důvodu se k mezioborovosti uchylujeme až v postmoderní době? Prvním důvodem, proč se k mezioborovosti vracíme, je onen fakt, že problémy, se kterými se v dnešní době potýkáme, jsou čím dál tím komplexnější. V rámci jednoho oboru se veškerá řešení a informace stávají nedostatečnými, nápady expertů se pomalu vyčerpávají, a právě tehdy bývá jediným řešením se na problematiku podívat z jiného úhlu. Dalším aspektem je i tzv. zrychlená doba, kdy vědecký pokrok každým rokem nabírá rychlejší spád. Pokud využíváme mezioborovosti, tento pokrok ještě zrychlujeme a dostaneme se k novým poznatkům a řešením. Lze si uvést příklad na globálních problémech, jako je např. změna klimatu. Pokud budeme tematiku změny klimatu řešit pouze v rámci jednoho oboru, ztrácíme komplexní pohled na celý problém a řešíme pouze jeho dílčí části. Pokud se ovšem na toto téma podíváme z pohledu několika odlišně zaměřených oborů (ekologie, sociologie, ekonomie, technologie, politologie), získáváme tím širší přehled o tom, jak moc celé lidstvo tato změna zasahuje. Ekologie zkoumá, jak se příroda vyrovnává se změnami klimatu, sociologie se věnuje dopadům globalizace na společnost, ekonomie studuje ekonomické důsledky spojené se změnou klimatu, technologie hledá přístup, jak této změně předejít nebo ji alespoň pozdržet, a politologie zajišťuje možnost pro mezinárodní diskuze o tomto problému. Jestliže bychom se na problém dívali v rámci jednoho oboru, ostatní souvislosti by nám systematicky unikaly.

Proč je mezioborovost důležitá a jaké zastává místo ve výuce a v bádání? Užitečnost mezioborovosti tkví v komplexnosti pohledu na tematiku zkoumané otázky či problému. Taktéž zde můžeme diskutovat i o zlepšení mezilidské komunikace napříč obory, odborníci si rozšiřují své obzory a učí se od odborníků z jiných odvětví, což jim do budoucna umožní se na problematiku podívat rovnou z jiné perspektivy. Jaké místo zastává mezioborovost ve výuce a bádání? Integrace oborů umožňuje studentům získávat všeobecný přehled o daném tématu, který mohou využívat v reálném světě. Jedná se o typické místo, kde se překrývají různé disciplíny, kde se nelze na věc dívat pouze jedním směrem a kde je nutno si témata spojovat do souvislostí.

Jaké výhody plynou z propojování různých oborů na akademické půdě? Výhod z mezioborové spolupráce plyne neskutečně mnoho, příkladem mohou být nejrůznější inovace, podpora kreativity, vzájemné spolupráce, obohacování znalostí a příprava na budoucí povolání. Kombinací znalostí, myšlenek a názorů z několika různých odvětví věd

získáváme zcela nové poznatky o tématu. Co se týče kreativity, v případě získání nových poznatků o tematice je nutné tyto poznatky shrnout a na téma aplikovat. Otázkou je, jak poznatky aplikovat, kdy aplikovat a co dělat v případě, kdy se nový poznatek na řešení problému nebude hodit? Kdo vlastně může prohlásit, že tento nový poznatek nebude relevantním pro řešení problému? Je to odborník v daném oboru či ten, který na toto řešení přišel? Bude možné nové poznatky využít alespoň k vyřešení části oné problematiky, kterou se zabýváme, nebo je nový přístup nevhodný? Klíčovou se nám zde jeví právě kreativita, kdy a jak nový poznatek aplikovat, případně dá-li se nový poznatek přetransformovat a využít na jinou problematiku než na tu, kterou se právě zabýváme. Vzájemná spolupráce je pro mezioborovost esenciálním pojmem, odborníci musí být ochotni vyslechnout názory jiných kolegů, následně se nad všemi názory společně zamýšlet a hledat společné východisko. „*Proto je také na vyšších úrovních vzdělávacích systémů věnována pozornost komunikačním procesům spojeným s ovládnutím konceptuálních rámců a terminologie těch oborů, s nimiž je třeba spolupracovat nebo řešit společné problémy a úlohy.*“⁷³ Obohacování znalostí zaručuje, že se nebudeme držet pouze jednoho osvědčeného přístupu, ale vezmeme v potaz i jiné přístupy, které mohou napomoci širšímu pochopení studované problematiky. „*Zjišťujeme-li, že při řešení složitých a náročných úloh je třeba brát v úvahu nebo přihlídnout k znalostem, které jsou v kompetenci různých a často od sebe značně vzdálených disciplín, že jde o velice rozsáhlé soubory dat a znalostí, poměrně snadno dospějeme k názoru, že prostě nelze zohlednit vše, že nelze prozkoumat všechny aspekty řešené problémové situace nebo brát v úvahu všechny uplatnitelné přístupy všech oborů, s jejichž tematikou má řešená úloha alespoň nějakou, byť jen minimální, souvislost.*“⁷⁴ V přípravě na budoucí povolání hraje mezioborovost podstatnou roli, a to v tom smyslu, že jedinec není schopen pouze vynikat ve svém studovaném oboru, nicméně je také schopný zohledňovat problémy z jiného odvětví s jeho oborem úzce souvisejícím. „*Mezioborovost přitom neznamená, že absolvent není specialista ve svém oboru, ale znamená, že vedle této specializace je schopen zvažovat a řešit problémy i v jiném oboru, který s jeho specializací v některé dimenzi souvisí.*“⁷⁵ Pokud bychom toto tvrzení měli aplikovat do praxe, lékař by měl být nejenom odborník přes různé nemoci, druhy léčiv, druhy postupů při léčbě, ale měl

⁷³ TONDL, Ladislav. Interdisciplinarita. In: KRÁMSKÝ, David (ed.). *Univerzita a mezioborovost. Res humanae*. Liberec: Bor, 2007, s. 16. ISBN 9788086807690.

⁷⁴ Tamtéž, s. 17.

⁷⁵ KRAFT, Jirí. Mezioborovost ve vědě, vzdělávání a ekonomické praxi. In: KRÁMSKÝ, David (ed.). *Univerzita a mezioborovost. Res humanae*. Liberec: Bor, 2007, s. 36. ISBN 9788086807690.

by být také schopen základní komunikace s pacientem, empatie vůči prožívání pocitů svých pacientů a měl by být znalý i v oblasti profesní etiky. Tyto znalosti by však měl mít každý jedinec, který se po studiu plánuje věnovat práci s lidmi, a to jak již komunikaci osobní či komunikaci e-mailové nebo telefonické.

Našli jsme mnoho pozitiv, která nám oborovost přináší. Otázka, která se nabízí, se týká negativ a problémů spojených s mezioborovostí. Je otázkou, proč mezioborovost stále ještě pro univerzity není na denním pořádku a aktivně se znalosti v rámci výuky nepropojují.

Prvním problémem, se kterým se potýká rozšiřování mezioborovosti, plyne z lidské podstaty a její potřeby – potřeby uznání a úcty. Mohlo by se zde jednat i o získání určité prestiže v oboru. V naší společnosti můžeme nalézt takové jedince, kteří mívají se spoluprací problémy např. na základě konkurence. Někdy se jedinci domnívají, že by přišli o prestiž, pokud by problém nedokázali vyřešit sami. V některých případech si jedinec přisvojuje práci celého kolektivu. Poté se nelze divit, že spolupráce v těchto případech bývá složitá a vyhrává zde konkurence mezi skupinami či jedinci ve skupině. Nelze však opomenout onen fakt, že mnoho odborníků je spolupráci nakloněno a rádi ke svým projektům zvou odborníky z jiných oborů, aby došli k porozumění problematiky z většího množství perspektiv.

Jedním z dalších problémů se zdají být i omezení spojená s akreditačními procesy na univerzitách. „*Na univerzitě mohou být příkladem akreditační materiály a nutnost zařadit oborové garanty do oborových škatulí.*“⁷⁶ Univerzity podléhají procesům, jež schvalují nabízené obory a programy a je nutné, aby předměty byly zařazované do příslušných kategorií, což by mohlo být náročné v případě předmětů, které by se nacházely na pomezí kategorií. Získávání grantů pro výzkumy na akademické půdě vyžaduje zařazení výzkumu do konkrétního oboru, financování výzkumů je vázáno na specifickou oblast, a tudíž zapojení více oborů by nemuselo splňovat podmínky grantu. „*Rivalita existuje i mezi obory a disciplínami. Významnými důvody jsou bezpochyby tradiční rozlišování, které není snadné změnit, a také soupeření o prestiž a související prostředky.*“⁷⁷

Z vlastní analýzy programu Cooperatio⁷⁸, který podporuje výzkum a vědy na Univerzitě Karlově v Praze, jsem došla k závěru, že se tento program týká celkem 43 vědních oblastí,

⁷⁶ EXNEROVÁ, Stanislava. Bariéry interdisciplinarit. In: KRÁMSKÝ, David (ed.). *Univerzita a mezioborovost*. Res humanae. Liberec: Bor, 2007, s. 72. ISBN 9788086807690.

⁷⁷ Tamtéž, s. 73.

⁷⁸ Odbor pro vědu a výzkum. List of Research Areas. In: *cuni.cz* [online]. [cit. 2024-04-12]. Dostupné z: <https://cuni.cz/UK-11957.html>

z něhož 8 oblastí patří do věd humanitních, 11 oblastí spadá do věd společenských, 9 patří do věd přírodních a 15 oblastí se týká medicíny. Na tomto příkladu pozorujeme, že se peníze a příležitosti z dotace či grantu snaží rozdělit rovnoměrně mezi různé vědy, nicméně i tak se zde objevuje určitá nerovnost, a to například v rozdílu mezi vědami humanitními a obory týkajícími se medicíny. Může to být zapříčiněno tím, že tyto dva obory jsou různě vnímané naší společností, investice do medicínských programů přináší konkrétní a praktické výsledky, které mohou ovlivnit lidské zdraví, zatímco vědy humanitní mívají abstraktnější cíle, a proto je lidé oproti medicíně nevidí jako tolik důležité.

7.3 Mezioborový charakter občanské výchovy

Občanská výchova vyučovaná na základních školách nebo také základy společenských věd vyučované na středních školách jsou vyučovací předměty, které nelze zařadit pouze do jednoho oboru. Občanská výchova obsahuje totiž učivo, které zahrnuje širokou škálu témat. Občanská výchova prolíná několik vědních oborů, a to ekonomii, právo, politologii a zčásti také i psychologii. Z tohoto výčtu oborů je nanejvýše patrné, že občanská výchova, spadá jak do věd humanitních a společenských, tak i do věd přírodovědných. Žáci se v tomto předmětu učí vnímat svět komplexně, dávat si nabyté vědomosti do souvislostí a analyzovat informace o aktuálních otázkách současného dění nejen uvnitř státu, ale také o otázkách mezinárodního charakteru. Občanská výchova na základní škole učí žáky základním znalostem o našem státě, kultuře a mezilidských vztazích. Postupem do vyšších ročníků se věnuje základním pojmům z psychologie, ekonomie, práva, mezinárodních vztahů a globalizace.⁷⁹ Pokud jsme tedy seřadili témata podle jednotlivých vědních oborů, proč se tedy všechny tyto vědy sloučily do jednoho tematicky rozsáhlého vyučovacího předmětu?

Odpovědí na tuto otázku může být komplexní vnímání světa či efektivita výuky. Komplexním vnímáním je myšlena provázanost mezi vyučovanými oblastmi společnosti či lidského života. Téma mezilidských vztahů se prolíná s psychologií, což je věda, která se nachází na pomezí věd přírodních a humanitních, dále s ekonomikou, která se prolíná s právem a mezinárodními vztahy, s právem se těsně pojí se znalosti o naší vlasti. Co se týče efektivity výuky, sloučení všech těchto oborů do jednoho vyučovacího předmětu zajišťuje, že žáci nebudou stejnými informacemi zahlcováni z více vyučovacích předmětů. Zároveň je nutno zmínit, že ne každý žák se bude chtít v budoucnu některému tématu z občanské výchovy věnovat. Tento předmět má sloužit k předání esenciálních znalostí z oboru pro základní orientaci, nikoliv pro učení nejmenších detailů. Výběr specializace pro výkon budoucího povolání poté žáky čeká při přechodu na střední školu, případně později na univerzitu či vysokou školu.

Proč z něj neudělat několik samostatných předmětů, které budou vyučovány v jednotlivých ročnících? Jestliže by se občanská výchova rozdělila na samostatné obory, žáci by měli omezenou schopnost si spojovat informace z různých oborů. Informaci, která by zazněla

⁷⁹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In: *edu.cz* [online]. [cit. 2024-06-21]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacii-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

v jedné vyučovací hodině, která by souvisela s hodinou jinou, by si nejspíše nebyli schopni propojit, protože zdánlivě by tyto dva předměty pro ně nesouvisely, ačkoliv opak by byl pravdou. Musíme vzít v potaz i fakt, že základní škola je první vzdělávací institucí, jež má poskytnout všem dětem, bez ohledu na vlohy, nadání a specifické poruchy učení, všeobecný přehled, základní znalosti a dovednosti. Dalším faktorem, proč by nebylo vhodné rozdělovat občanskou výchovu na několik nových samostatných předmětů, jsou také učitelé. Rozdělení by s sebou přineslo nutnost najmout odborníky z jednotlivých oborů, kteří by museli splňovat podmínku pedagogického vzdělání, což by pro ředitele a ředitelky škol znamenalo další organizační náročnost. Nutno zmínit, že v současné době občanskou výchovu využívají základní školy jako předmět k doplnění úvazků a neberou ji jako plnohodnotný předmět.

Na středních školách a gymnáziích se poznatky z občanské výchovy ze základní školy prohlubují dále, tentokrát již v předmětu, který se nazývá občanská nauka či základy společenských věd. Do detailů některých témat, jež jsou probírána v rámci těchto hodin, se dostávají studenti až v předmětu, který se týká jednoho z probíraných oborů. Na středních školách obchodních se ekonomie v občanské výchově probírá jenom velmi okrajově, zatímco v předmětu, který se věnuje pouze ekonomii, se studenti setkávají s detaily oboru. Na středních školách pedagogických se věnují psychologii v samostatném vyučovacím předmětu, i když se psychologie okrajově objevuje i v občanské výchově. I v těchto příkladech však platí, že tato témata, která jsou již probírána v samostatných vyučovacích předmětech, jsou také probírána v občanské výchově, a to kvůli propojení si souvislostí s informacemi z jiných vědních oborů. Gymnázia se odlišují od odborných středních škol tím, že obvykle nemají možnost výuky ekonomie, psychologie a práva jako samostatných předmětů. Z tohoto důvodu na gymnáziích nabývá na důležitosti občanská nauka či základy společenských věd, které tyto obory interaguje a komplexně shrnuje znalosti z těchto oblastí.

Závěr

Závěrem lze konstatovat, že univerzitní vzdělání v současné době zastává nenahraditelnou funkci pro společnost, i když si toho není často vědoma. Univerzitní vzdělání je společností vnímáno jako nejvyšší stupeň formálního vzdělání, jehož lze dosáhnout. Univerzita si však neklade za cíl pouze studenta vzdělat v daném oboru, ale aktivně propojovat výzkum, výuku i výchovu jedince v rámci jedné instituce. Univerzita není uzavřenou institucí, nýbrž místem, kam má možnost nahlédnout i široká veřejnost, a to díky přednáškám a akcím, které univerzity pořádají, či díky publikační činnosti jejich vyučujících.

Tato práce si klade za cíl zodpovědět otázky týkající se toho, co to je idea univerzity, kdy se zrodila, zdali stále žije a jaký má smysl pro soudobou společnost. Idea univerzity je souborem ideálů, které popisují základní poslání a charakter univerzit. Zrod ideje univerzity lze datovat do středověku, přesněji do 12. století, kdy začaly v Evropě vznikat první univerzity, jež se věnovaly čtyřem základním oblastem poznání. Ty zahrnovaly teologii, právo, lékařství a svobodné umění. Postupem času se tyto oblasti poznání proměňovaly až do současné podoby. Otázka, zda je idea univerzity stále živoucí, je na širokou diskuzi. V současné době se k tomuto tématu vyjadřuje mnoho odborníků s odlišným názorem. Ze všech odpovědí, které byly v práci zmíněny, lze říci, že idea univerzity je i v dnešní době stále živá. Odborníci připouští, že se ovšem nejedná o tu samou ideu, o jakou se jednalo ve středověku. Tato idea prošla mnohými změnami, které ji zásadně ovlivnily. Smysl ideje univerzity pro soudobou společnost spočívá v propojování výzkumu a vzdělání uvnitř jednoho celku. Student nemusí provádět výzkum a studium ve dvou odlišných institucích, tedy pokud nechce. Univerzita poskytuje studentům možnost studovat a bádát v mezioborovém prostředí, které je otevřeno vzájemné kooperaci a dialogu. Zároveň idea univerzity přispívá k budování demokratické společnosti, což je zapříčiněno i tím, že si snaží uchovávat svůj autonomní charakter, kde mají lidé právo vyjadřovat svobodně své myšlenky a názory, tzv. *akademická svoboda*.

Další otázkou, na kterou práce odpovídá, je vymezení role univerzity mezi ostatními vysokoškolskými institucemi. V současné době se v České republice setkáváme nejenom s univerzitami, ale i se specializovanými vysokými školami. Role univerzity mezi ostatními vysokými školami je nenahraditelná, jedinečnost univerzity totiž tkví v provázanosti a jednotě. Specializované vysoké školy se věnují pouze jedné oblasti poznání, zatímco univerzita se snaží studentům poskytovat možnost vzdělávat se v rámci jednoho studia

v mnoha dalších oblastech poznání. Univerzity poskytují svým studentům možnost si v rámci svého studia zapsat i předměty mimo studovaný obor, aniž by museli svého dosavadního studia zanechat či začínat se studiem dalším. Důležité je i zmínit nárůst zájemců o studium na univerzitách. Bohužel i univerzity mají své stanovené kapacity, a proto nelze přijmout úplně všechny zájemce. A díky těmto převisům v zájmu o univerzitní vzdělání vznikají specializované vysoké školy, které představují alternativu k univerzitnímu vzdělání. Se specializovanými vysokými školami se pojí povinnost platby školného. Naproti tomu univerzita je finančně přístupnější institucí. V soudobé společnosti stále převládá názor, že univerzity jsou instituce, které vzdělávají elity. Každoroční počet přijatých ke studiu na univerzitě nenasvědčuje tomu, že by se ještě v dnešní době jednalo o vzdělávání jedinců se schopnostmi a znalostmi přesahující jedince jiné. Dnes už bychom mohli univerzitu označovat jako instituci poskytující vzdělání masové. Tradiční hodnoty univerzity jsou však stále zachovávány. V této instituci prosperuje mezioborové vzdělání, kooperace mezi jednotlivými katedrami a fakultami, propojení výzkumu a vzdělávání společně s výchovou studenta v jedince schopného analytického myšlení a schopného utvářet si vlastní názory na základě získaných poznatků.

Zdroje

Odborné publikace

- BARNETT, Ronald. *Realizing The University*. 1999. UK: McGraw-Hill Education. ISBN 9780335202485.
- BARNETT, Ronald. *Understanding the University: Institution, Idea, Possibilities*. Abingdon, Oxon: Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group, an Informa business, 2016. ISBN 1-315-67824-1.
- CONNELLY, John. *Zotročená univerzita: sovětizace vysokého školství ve východním Německu, v českých zemích a v Polsku v letech 1945–1956*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 9788024611853.
- DEMJANČUK, Nikolaj, ed., STARK, Stanislav, ed. a DEMJANČUKOVÁ, Dagmar, ed. *Univerzita: tradiční a netradiční ve výuce*: 20.–21. leden 2005. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 447 s. Sborník. ISBN 80-86898-60-1.
- DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Knihovna novověké tradice a současnosti. Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-212-7.
- FIALA, Jiří. *Obnova ideje univerzity: soubor statí o významu a postavení univerzity v současném světě*. Praha: Karolinum, 1993. 196 s. ISBN: 80-246-0887-1
- GALLUS, Petr. *Pravda, univerzita a akademické svobody*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2020. ISBN 978-80-7419-288-3.
- GRAHAM, Gordon. *The Institution of Intellectual Values: Realism and Idealism in Higher Education*. Charlottesville, Va: Imprint Academic, c2005. ISBN 1-283-44527-1.
- HANUŠ, Jiří. *Idea univerzity z české perspektivy: rozhovory s Jiřím Hanušem = The idea of a university from a Czech perspective: conversations with Jiří Hanuš*. Přeložil Graeme DIBBLE. Brno: Masarykova univerzita, 2021. Masaryk University conversations. 216 s. ISBN 978-80-210-9762-9.
- HÖFINGER, Siegfried. *Der Streit zwischen der theologischen und der philosophischen Fakultät*. GRIN, 2015. ISBN 9783668787568.

- HOLMWOOD, John. *A Manifesto for the Public University*. London: Bloomsbury Academic, 2011. ISBN 1-84966-643-1.
- CHOTAŠ, Jiří; PRÁZNÝ, Aleš a HEJDUK, Tomáš. *Moderní univerzita: ideál a realita*. Vydání první. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-419-0.
- JASPERS, Karl. *Die Idee der Universität*. Springer Berlin, Heidelberg, 1980. ISBN 978-3-540-10071-3.
- JIRSA, Jakub; TESKOVÁ, Alena; PETŘÍČEK, Jan; MATĚJČKOVÁ, Tereza; BEDNÁŘ, Luděk et al. *Idea univerzity*. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2375-9.
- KRÁMSKÝ, David. *Univerzita a mezioborovost*. Liberec: Bor, 2007. ISBN 978-80-86807-69-0.
- NEWMAN, John Henry. *Idea univerzity*. Přeložil Daniel SOUKUP. Praha: Krystal OP, 2014. Thesaurus (Krystal OP). ISBN 9788087183670.
- NUSSBAUM, Martha Craven. *Ne pro zisk: proč demokracie potřebuje humanitní vědy*. Přeložil Otakar VOCHOČ. Praha: Filosofia, 2017. Dnešní svět. 276 s. ISBN 978-80-7007-489-3.
- PEŠKOVÁ, Jaroslava a Ladislava SCHÜCKOVÁ. *Já, člověk: jak dělat vědu o člověku dnes a zítra*. Praha: SPN – Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-21766-4.
- PRUDKÝ, Libor. *České vysoké školství: Na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělávání 1989–2009*. Grada, 2010. ISBN 978-80-247-6357-6.
- SCHLEIERMACHER, Friedrich. *Gelegentliche Gedanken über Universitäten in deutschem Sinn: nebst einem Anhang über eine neu zu errichtende*. In der Realschulbuchhandlung, 1808. ISBN 9783112126691.
- URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 9788024418797.

Internetové zdroje

- BLAŽEK, Petr. Jan Palach. In: *janpalach.cz* [online]. [cit. 2024-03-03]. Dostupné z: <https://www.janpalach.cz/cs/default/jan-palach>
- Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání. Výsledková data k přihláškám na SŠ v roce 2024. In: *cermat.cz* [online]. [cit. 2024-06-28]. Dostupné z: <https://prijimacky.cermat.cz/aktuality/aktualita/357-vysledkova-data-k-prihlaskam-na-ss-v-roce-2024>
- HAMPL, Václav. Úloha samosprávných univerzit ve vzdělávání. In: *iforum.cuni.cz* [online]. 15. dubna 2008 [cit. 2024-06-21]. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/iforum-5340.html>
- HEJDÁNEK, Ladislav. Univerzita a problém humanizace. In: *Hejdanek.eu* [online]. 1992, Plzeň: ZČU. [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: <https://www.hejdanek.eu/Archive/Detail/365>
- KYSLAN, Peter. Spor fakúlt a úloha filozofickej fakulty. *Studia Philosophica Kantiana*. [online]. 2019. s. 59-73. [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: https://www.unipo.sk/public/media/32991/SPhK_1_2019_07_Kyslan.pdf
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. PŘEHLED VYSOKÝCH ŠKOL V ČR. In: *msmt.gov.cz*. [online]. [cit. 2024-06-21]. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/prehled-vysokych-skol-v-cr-3>
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In: *edu.cz* [online]. [cit. 2024-06-21]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>
- O které školy je největší zájem. In: *lovelydata.cz* [online]. [cit. 2024-06-21]. Dostupné z: <https://www.lovelydata.cz/blog/o-ktere-skoly-je-nejvetsi-zajem/>
- OAKESHOTT, Michael. The Idea of a University. *Academic questions* [online]. 2003, vol. 17, no. 1, s. 23–30. [cit. 2023-10-17]. ISSN 0895-4852. Dostupné z: https://www.cse.cuhk.edu.hk/irwin.king/_media/teaching/gen1113/scn_20090202113046_001.pdf
- Odbor pro vědu. List of Research Areas. In: *cuni.cz* [online]. [cit. 2024-04-12]. Dostupné z: <https://cuni.cz/UK-11957.html>

- OSBORNE, John, W. John Henry Newman and The Idea of a University. *THE JOURNAL OF THE RUTGERS UNIVERSITY LIBRARIES* [online]. 1976, s. 40–46. [cit. 2024-06-16]. Dostupné z:
<https://jrul.libraries.rutgers.edu/index.php/jrul/article/download/1593/3034/7542>
- ŘEZANKA, Marek Vojtěch. Podíl vysokoškoláků v populaci roste. In: *statistikaamy.csu.gov.cz* [online]. 2020. [cit. 2024-06-21]. Dostupné z:
<https://www.statistikaamy.cz/2020/04/01/podil-vysokoskolaku-v-populaci-roste/>
- SCHLEIERMACHER, F., & SPIEGLER, G. E. Reflections Concerning the Nature and Function of Universities. *The Christian Scholar* [online]. Penn State University Press, 1965, vol. 48, no. 2, s. 139–157. [cit. 2024-06-12]. Dostupné z:
<http://www.jstor.org/stable/41177445>